

bestel in beeld

2005

O N D E R
C O N S U M
L T U U R
M E N S C H A P

bestel

2005

in beeld

Met Bestel in Beeld beoogt OCW een beeld te geven van de kwaliteit van onze onderwijs-, cultuur- en wetenschapsstelsels. Bestel in Beeld biedt een overzicht van de belangrijkste kenmerken van deze stelsels en toont hoe deze componenten in samenhang resulteren in (maatschappelijke) uitkomsten. Deze kenmerken en uitkomsten worden zoveel mogelijk over een periode van enkele jaren getoond, alsmede in een internationaal perspectief geplaatst.

Beleidsthema's met een kortere tijdshorizon vallen buiten het bestek van deze publicatie. Bestel in Beeld presenteert een stabiele set indicatoren die voor langere termijn relevant zijn. De signalen die deze stelselindicatoren geven, vormen een startpunt voor nader onderzoek naar 'wat werkt en wat niet'. Dit draagt bij aan de identificatie van prioriteiten voor beleid, onderzoek en informatievoorziening.

Dit jaar bevat Bestel in Beeld voor het eerst ook indicatoren en trends van het functioneren van het cultuurbestel.

De komende jaren zullen de gegevens die door de invoering van het onderwijsnummer beschikbaar komen, leiden tot een verbetering van de indicatoren van het onderwijsstelsel. De doorlopende leerlijnen door het stelsel zullen hiermee veel beter in beeld kunnen worden gebracht.

Bestel in Beeld past in de ontwikkeling van een nieuwe governance in de O, C en W domeinen. Hierin krijgen instellingen en andere actoren meer decentrale keuzemogelijkheden en verantwoordelijkheden. Voor OCW komt meer accent te liggen op de verantwoordelijkheid voor het functioneren van de stelsels. Een belangrijke taak daarbij is het ontsluiten en beschikbaar stellen van relevante en betrouwbare informatie: ten behoeve van keuzes van bijvoorbeeld ouders en scholen en ten behoeve van het publieke debat over de kwaliteit en toekomst van de stelsels als geheel.

	Voorwoord	3
	Inhoudsopgave	4
1	Inleiding	7
2	Belangrijkste beelden	9
2.1	Onderwijs	9
2.2	Cultuur en media	10
2.2.1	Cultuur	10
2.2.2	Media	12
2.3	Wetenschap	12
3	Het Bestel	14
3.1	Onderwijs	14
3.2	Cultuur en media	16
3.2.1	Cultuurbestel	16
3.2.2	Mediabestel	18
3.2.3	Maatschappelijke context cultuur en media	18
3.3	Wetenschap	20
4	Indicatoren onderwijs	22
4.1	Input: deelname en uitgaven	22
4.2	Proces: instellingen en personeel	26
4.3	Output: resultaten	30
4.4	Outcome: effecten	34
5	Indicatoren cultuur en media	36
5.1	Input: uitgaven	36
5.1.1	Cultuur	36
5.1.2	Media	36
5.2	Proces: instellingen	38
5.3	Output: aanbod	40
5.4	Outcome: bereik	44

6	Indicatoren wetenschap	48
6.1	Input: investeringen, uitgaven en personeel	48
6.2	Proces: instellingen en samenwerking	50
6.3	Output: resultaten	52
6.4	Outcome: effecten	54
	Bijlagen	57
B1	Definities en bronnen	57
B2	Lijst van afkortingen	73

Orderingskader: investeringen, processen en uitkomsten

Bestel in Beeld presenteert een samenhangend beeld van het functioneren van het onderwijs-, het wetenschap- en het cultuurbestel in Nederland aan de hand van een beperkte set indicatoren. Deze indicatoren monitoren de belangrijkste (individuele en maatschappelijke) uitkomsten en prestaties van deze stelsels. Tevens reflecteren zij de (oordelen van belanghebbenden over) de wijze waarop processen zijn georganiseerd, alsmede de financiële en personele middelen die beschikbaar zijn voor scholen, onderzoeksinstellingen, culturele instellingen et cetera. Om het inzicht in de (samenhang tussen) de verschillende componenten van de stelsels te bevorderen is gekozen voor een ordening van de indicatoren volgens het input-proces-output/outcome model. Met output worden de directe resultaten van het stelsel bedoeld (bijvoorbeeld afgestudeerden), onder outcome worden de individuele of maatschappelijke effecten (bijvoorbeeld werkgelegenheid) verstaan.

Deze productie-metafoor stelt simpelweg dat 'wat en hoe je investeert in het stelsel mede bepalend is voor de uitkomsten daarvan'. Deze modellering van de complexe realiteit van onderwijs, wetenschap of cultuur biedt de mogelijkheid om de belangrijkste aandachtsgebieden in het stelsel te identificeren en de noodzaak voor verder onderzoek of interventie te signaleren.

2.1 Onderwijs

Onderwijsdeelname en opleidingsniveau

Op demografische gronden vertoont de deelname aan het onderwijs geen belangwekkende fluctuaties; over het gehele onderwijsbestel gezien is de deelname vrijwel constant. Omdat echter de groei van de economie zich in 2005 heeft doorgezet, kan niet uitgesloten worden dat meer jongeren eerder – en mogelijk voortijdig – het voltijdonderwijs verlaten en dat dit gepaard gaat met een groei van het deeltijdonderwijs.

Op dit moment nemen evenveel leerlingen deel aan het vmbo als aan het havo/vwo. Tien jaar geleden lag het aantal leerlingen dat voor vmbo koos bijna twintig procent hoger dan voor havo/vwo. Opmerkelijk is daarnaast dat het percentage zorgleerlingen (praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs) de afgelopen tien jaar is gestegen van 9 naar 13.

Het percentage jong-volwassenen met een startkwalificatie is tussen 2000 en 2005 weliswaar gestegen tot bijna 75, maar in omringende landen ligt dit aandeel hoger. Nederland streeft naar een niveau van 85 procent in 2010.

Voortijdig schoolverlaten

Voortijdig schoolverlaten blijft daarmee een knelpunt. In 2005 beschikte 13,6 procent van de 18-24 jarigen niet over een startkwalificatie en zat niet meer op school. De Nederlandse kenniseconomie heeft niet alleen behoefte aan hoger opgeleiden, maar ook aan een voldoende aantal jongeren met een startkwalificatie. Ook het gevaar van sociale uitsluiting ligt op de loer. De Lissabon-doelstellingen bieden het internationale kader voor het streven om het Nederlandse percentage voortijdig schoolverlaters te doen dalen, van ongeveer 16 procent in 2000 naar 8 procent in 2010. In het najaar van 2005 is hiertoe de “Aanval op de uitval” ingezet met een aantal preventieve en curatieve maatregelen, die in het voorjaar van 2006 is gevolgd door een perspectievennota.

Leerprestaties

De opbrengst van het onderwijs - de doeltreffendheid van het bestel in termen van kwalificatie voor de arbeidsmarkt- ontwikkelt zich dus gematigd positief. Het aantal hoger opgeleiden en het aantal jongeren dat het onderwijs verlaat met een startkwalificatie stijgt, maar het groeitempo is nog onvoldoende.

De leerprestaties zijn echter zeer goed. Internationale onderzoeken waarin de vaardigheden van leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs worden getest (zoals PIRLS, TIMSS en PISA) wijzen stevast uit dat Nederland tot de absolute top van de wereld behoort.

Uitgaven

Het onderwijs is doelmatig. Nederlandse leerlingen leveren relatief goede leerprestaties met de beschikbare middelen. Als we de onderwijsuitgaven van Nederland vergelijken met die van de ons omringende landen, dan valt op dat Nederland in het primair en voortgezet onderwijs gemiddeld minder geld uitgeeft per leerling. Voor het hoger onderwijs liggen de uitgaven gemiddeld wat hoger.

Instellingen

De financiële positie van onderwijsinstellingen is gezond en stabiel. De Inspectie van het Onderwijs en de visitatiecommissies voor het hoger onderwijs oordelen over het algemeen positief over de kwaliteit van het onderwijs. Opvallend is de sterk verbeterde toegankelijkheid van het bve-onderwijs; de instellingen slagen er steeds beter in om zwakke en allochtone deelnemers een opleiding aan te bieden.

Waardering onderwijs

Nederlanders waarderen het onderwijs met het rapportcijfer 6,5. Ten opzichte van 2000 betekent dit over de hele linie een zekere daling, met name in het mbo en het wo. Ouders met een kind in het basisonderwijs beoordelen de kwaliteit van de school van hun kind met een rapportcijfer 7,7. Met name over leraren zijn zij tevreden.

2.2 Cultuur en media

2.2.1 Cultuur

Cultuur heeft in de eerste plaats een intrinsieke waarde die van belang is voor de ontwikkeling van individuen en van de samenleving als geheel. Daarnaast draagt een bloeiende cultuur bij aan het creatief en innovatief vermogen van de samenleving, de ondernemingszin, de fysieke inrichting en het aanzien van Nederland. Cultuur heeft ook een samenbindend vermogen. Dit samenbindend vermogen geldt in het bijzonder voor het erfgoed. Het culturele erfgoed vormt de materiële neerslag van onze gedeelde cultuur en geschiedenis. Kennis van ons erfgoed draagt bij aan een cultureel zelfbewustzijn dat onmisbaar is in een multiculturele samenleving. In die toegevoegde waarde voor de samenleving ligt mede de rechtvaardiging voor de ondersteuning van kunst en cultuur.

Kwaliteit en verscheidenheid

Het beleid richt zich op de instandhouding van een bestel dat een kwalitatief hoogwaardig en gevarieerd aanbod verzorgt waarbij er ruimte is voor ontwikkeling en vernieuwing. Met dit bestel is minder dan 1 procent van de rijksuitgaven gemoeid. Gemeenten zijn per saldo de grootste subsidiënt van cultuur, vooral via accommodaties (podia, bibliotheken).

Cultuuruitingen worden gemaakt door individuen en door kleine en grote instellingen van zeer uiteenlopende aard. Cultuurdragers zijn al even divers: film, monumenten, boeken, schilderijen, natuurhistorische objecten, foto's, archieven, kostuums, archeologische voorwerpen et cetera. Daar komt nog bij dat Nederland een multiculturele samenleving is en internationaal georiënteerd. In de Cultuurnotaperiode 2001-2004 is een groot aantal instellingen toegetreden tot het gesubsidieerde bestel, hetgeen niet over de hele linie heeft geleid tot een evenredige groei van het aanbod en evenmin tot een evenredige groei van het publiek. Met name bij de

podiumkunsten is dit beeld zichtbaar. Bij de film heeft het beleid juist wel geresulteerd in meer publieke belangstelling voor de Nederlandse film.

De kwaliteit van kunst komt alleen goed tot haar recht wanneer zij in vrijheid kan gedijen. Alleen dan kan kunst haar bijzondere betekenis vervullen, niet alleen als immateriële verrijking van hen die eraan deelnemen, maar ook voor de vergroting van de spankracht van de samenleving als geheel.

De beoordeling van de (artistieke) kwaliteit van de instellingen, die in het kader van de Cultuurnota subsidie ontvangen, gebeurt vierjaarlijks door de Raad voor Cultuur. In een Cultuurnotaperiode voert de Raad drie hoofdactiviteiten uit: het volgen van het culturele veld (de monitoring), het vooradvies inclusief zogenaamde sectoranalyses en het Cultuurnota-advies, dat adviezen bevat over alle instellingen die subsidie hebben aangevraagd. Ook bij de Fondsen vindt de beoordeling van subsidieaanvragen primair plaats op basis van artistieke kwaliteit. In de nota *Vershil Maken* (september 2005) zijn voorstellen gedaan voor een vereenvoudiging van dit systeem, waarbij de Fondsen een grotere rol krijgen bij de subsidieverstrekking aan individuele instellingen.

Cultuurbereik

Onderzoek heeft uitgewezen dat de publieke aandacht voor populaire uitingen zoals cabaret en populaire muziek is toegenomen, terwijl de interesse voor de meer traditionele kunstvormen minder groeit of afneemt. Daarom wordt in het beleid aandacht besteed aan cultuurbereik. Dit wordt vormgegeven in de subsidievoorwaarden van de gesubsidieerde instellingen en in de Programma's Actieplan Cultuurbereik en Cultuur en School. Bijzondere aandacht is er voor de specifieke groepen allochtonen en scholieren. Het aantal jongeren dat in schoolverband een museum of een voorstelling bezoekt is door het beleid toegenomen. Er worden in Nederland de laatste decennia minder boeken en kranten gelezen, terwijl het internetgebruik sterk is gegroeid.

Internationaal aanzien

De Nederlandse cultuur ontwikkelt zich in een internationale context. Het is voor het aanzien van Nederland belangrijk dat Nederlandse kunstenaars zich manifesteren in het buitenland. Anderzijds is het van belang dat Nederlandse kunstenaars en het publiek kennis nemen van wat er in het buitenland gebeurt. Het gewicht hiervan neemt alleen maar toe in de multiculturele samenleving die Nederland is.

In de afgelopen jaren lijkt het aantal uitvoeringen (en bezoeken daaraan) van gesubsidieerde instellingen in het buitenland te zijn toegenomen. Ook is er inzicht in de exportwaarde van de Nederlandse popmuziek in het buitenland. Onze kennis op dit gebied, waaraan ook de SICA een bijdrage levert, moet verder worden uitgebreid. Het programma Cultuur en Economie (2005) bevat dan ook maatregelen om de internationalisering te intensiveren.

2.2.2 Media

Media hebben een cruciale rol in het functioneren van de democratie. Dagbladen, opiniebladen en de publieke omroep zijn podia voor maatschappelijk debat. De moderne democratie kan niet functioneren zonder tussenkomst van de media, waarin uiteenlopende standpunten en stromingen een stem krijgen. Via de media kunnen mensen een leven lang leren. Dit aanbod moet onafhankelijk zijn, gevarieerd en van voldoende kwaliteit. En het aanbod moet toegankelijk en betaalbaar zijn.

Het belangrijkste instrument van de rijksoverheid is hierbij de instandhouding van de publieke omroep. In een alsmaar voller wordend medialandschap (toenemende concurrentie door commerciële omroepen) en tegen de achtergrond van veranderingen in het mediagebruik (opkomst internet, afname gebruik radio) is dit een opgave van betekenis.

2.3 Wetenschap

Prestaties en uitgaven

Nederland levert goede prestaties als land dat zich wil ontwikkelen tot kennissamenleving. Nederlandse onderzoekers publiceren relatief veel en de publicaties zijn van een hoog niveau gezien de citatiescore van Nederlandse publicaties. Dat geldt niet alleen voor universiteiten of de para-universitaire instituten, maar voor alle sectoren waar onderzoek wordt uitgevoerd. Tegelijkertijd moet men zich realiseren dat Nederland slechts 2,5 procent van de kennis die in de wereld wordt geproduceerd voor zijn rekening neemt. Het is dan ook noodzakelijk om de beschikking te hebben over een goed vermogen om de elders ontwikkelde kennis te absorberen. Hiervoor is een goed opgeleide beroepsbevolking nodig.

Naast vergroting van de kennisvoorraad is de benutting ervan van belang voor een kennissamenleving. Het gaat om het scheppen van maatschappelijke en economische meerwaarde van de verworven kennis door kennisgebruikers in alle sectoren van de samenleving. Een fragmentarisch beeld is hiervan beschikbaar, vooral vanuit het economisch gebruik van wetenschappelijke kennis, bijvoorbeeld in octrooiën. Nederland doet het in dat opzicht relatief goed, mede dankzij de aanwezigheid van multinationals in Nederland.

Tegenover deze goede prestaties staat internationaal gezien een achterblijvend niveau van R&D-uitgaven, niet voldoende om de ambities die door de leiders van de EU in Lissabon en Barcelona zijn geformuleerd waar te maken en evenmin voldoende om de Nederlandse ambitie, om binnen de EU tot de top-5 te behoren, te realiseren. Dit kan op den duur leiden tot een vershraling van de concurrentiepositie van Nederland ten opzichte van de ons omringende landen, waar wel sprake is van een stijgend uitgavniveau.

Samenwerking

Van oudsher is wetenschap een internationale activiteit en die internationale activiteit neemt nog steeds in omvang toe, blijkend uit wetenschappelijke publicaties die door onderzoekers uit verschillende landen zijn geschreven. Deze tendens wordt aangewakkerd door de Europese Kaderprogramma's, waarin samenwerking een pré is. Wanneer onderzoekers publiceren met onderzoekers uit andere landen, zijn de citatiescores van die publicaties hoger dan wanneer er geen samenwerking is of alleen samenwerking binnen het eigen land. Nederlandse samenwerking, maar dan tussen kennisvragers en kennisaanbieders, blijkt ook uit het –internationaal gezien – hoge aandeel private financiering van onderzoek bij publieke instellingen. Het zwaartepunt van deze samenwerking vindt plaats bij het niet-universitaire deel van de publieke instellingen (zoals TNO en de GTI's), die op dit punt ook een specifieke taak hebben.

Onderzoekspersoneel

Onderzoekers maken het onderzoek en zijn dus onmisbaar als raderen van het wetenschapsbestel. Tussen de helft en tweederde van de uitgaven zijn personele uitgaven. Hoewel Nederland een hoog opgeleide bevolking heeft, is het aandeel R&D-personeel ten opzichte van de beroepsbevolking relatief laag. Daar komt bij dat er binnen dat R&D-personeel relatief weinig onderzoekers zijn. In de loop der jaren is het aandeel onderzoekers wel toegenomen, maar niet voldoende om de achterstand ten opzichte van andere landen goed te maken. Om in de toekomst te kunnen voldoen aan de vraag naar wetenschappelijk personeel, in het licht van de vergrijzing en de ambitie om tot de top van de EU te behoren, is het belangrijk om nieuw wetenschappelijk talent aan te boren. Dat kan door vergroting van het aandeel vrouwen en allochtonen, nu nog onderbenut potentieel en het aantrekken van onderzoekers uit het buitenland.

3.1 Onderwijs

Het onderwijsbestel

Het onderwijsbestel is globaal opgebouwd uit vier sectoren: het primair onderwijs (po), het voortgezet onderwijs (vo), het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het hoger onderwijs (ho). In Bestel in Beeld staat het door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bekostigde onderwijs centraal. Daarnaast bekostigen ook andere departementen (met name die van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en de gemeenten een deel van het onderwijs. Tenslotte worden er ook in de private sector opleidingen aangeboden (particuliere opleidingen en bedrijfsopleidingen).

Figuur 3.1.1 toont de stromen van deelnemers door en uit het onderwijsstelsel. Van de 100 leerlingen die het primair onderwijs in 2004 verlaten, behalen er naar verwachting uiteindelijk 8 een mbo-diploma op niveau 3 of 4, 21 een hbo-diploma en 9 een wo-diploma.

De hoofddoelstellingen van onderwijs

Het onderwijs heeft twee hoofddoelstellingen:

- ⌘ het voorbereiden op de arbeidsmarkt (kwalificeren);
- ⌘ het voorbereiden op het participeren in de maatschappij (socialiseren).

In Bestel in Beeld worden voornamelijk vooral uitkomsten van de eerste hoofddoelstelling zichtbaar gemaakt: het behalen van diploma's en de resultaten op de arbeidsmarkt.

Enkele kerncijfers over het onderwijs

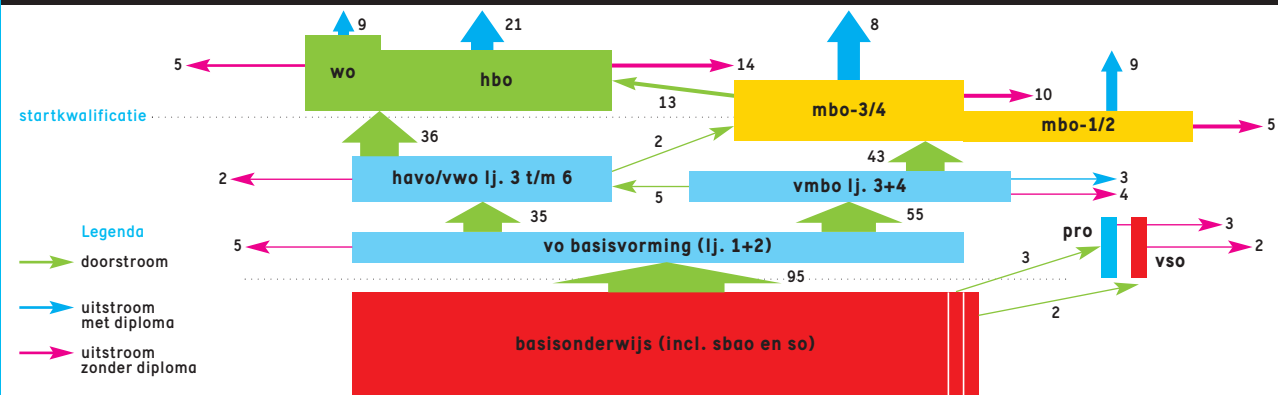
Het aantal deelnemers aan het regulier onderwijs neemt toe. Ruim 3,6 miljoen mensen volgen onderwijs. In het onderwijs bestaan ruim 300 duizend fulltime arbeidsplaatsen bij een kleine 9 duizend instellingen. De uitgaven aan onderwijs bedragen ruim 21 miljard euro per jaar (exclusief de uitgaven aan studiefinanciering, die ongeveer 3 miljard euro bedragen).

Demografie en conjunctuur

Voor het onderwijs zijn de demografische en conjuncturele ontwikkelingen belangrijk. Dit zijn determinanten van de deelname aan onderwijs. De bevolking in de leeftijdscategorieën, die voor het voortgezet onderwijs van belang zijn, vertoont nog groei. De bevolking in de voor de overige onderwijssoorten relevante leeftijdsgroepen is vrijwel constant. Na een scherpe daling van de economische groei resulterend in een krimp in 2003, is de economie in 2004 en in iets mindere mate in 2005 weer gegroeid. Bij een slechte economische ontwikkeling groeit het voltijdonderwijs ten koste van het deeltijdonderwijs. Bij een positieve economische groei is dat precies andersom. Een groeiende economie heeft over het algemeen ook een aanzuigende werking van de arbeidsmarkt tot gevolg. Onderwijsdeelnemers zijn dan eerder geneigd het onderwijs voortijdig te verlaten om te gaan werken.

Figuur 3.1.1 Stroomschema onderwijs 2004

De uitstroom uit het onderwijs als percentage van de uitstroom uit het primair onderwijs

Figuur 3.1.2 Onderwijs in het kort

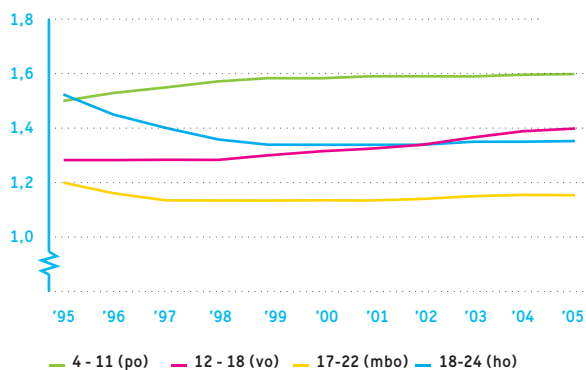
Deelnemers, instellingen, personeelsleden, OCW-uitgaven en studiefinanciering

	2001	2002	2003	2004	2005
Aantal deelnemers (x 1000)	3.505	3.538	3.578	3.609	3.642
Aantal instellingen	8.621	8.507	8.453	8.395	8.371
Aantal personeelsleden (fte's x 1000)	291	305	311	311	313
OCW-uitgaven aan onderwijs (x € 1 mln)	17.818	19.009	19.721	20.493	21.451
Studiefinanciering (x € 1 mln)	2.318	2.152	2.682	3.077	3.142

Opmerking: personeel ho: waarde 2004 ook aangehouden voor 2005

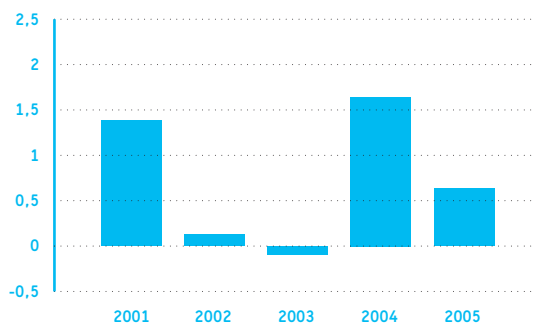
Figuur 3.1.3 Demografische ontwikkelingen

Relevante leeftijdsgroepen voor de onderwijssoorten (x 1 miljoen personen)

Figuur 3.1.4 Conjuncturele ontwikkeling

Procentuele volume-ontwikkeling in het Bruto Binnenlands Product (BBP)

3.2 Cultuur en media

3.2.1 Cultuurbestel

Het cultuurbestel wordt gevormd door een groot aantal instellingen, organisaties en individuen dat zich bezighoudt met cultuur. Figuur 3.2.1 brengt dit bestel in beeld. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap ondersteunt het bestel met subsidies aan producerende culturele instellingen (uit de sectoren kunsten, erfgoed, bibliotheken) en aan een infrastructuur van ondersteunende instellingen. Het is de ambitie dat deze veelvormige infrastructuur per 2009 gereorganiseerd zal zijn door fusies en de heroverweging van taken. Een deel van de rijkssubsidies wordt verdeeld door de cultuurfondsen. Een ander deel van het beleid wordt uitgevoerd door rijksdiensten (voor cultuurbezit, monumentenzorg, archeologie en archieven). Kwaliteitsbewaking wordt verzorgd door de inspecties op deze terreinen. Eenmaal per vier jaar worden de subsidies verdeeld (Cultuurnota), op basis van advies door de Raad voor Cultuur. De nota *Verschil Maken* (september 2005) bevat een herijking van deze systematiek die per 2009 moet zijn ingevoerd. De belangrijkste relevante wetten op het gebied van cultuur zijn de Wet op het specifiek cultuurbeleid, de Monumentenwet, de Archiefwet, de Archeologiewet, de Auteurswet en fiscale regelgeving.

Tenslotte krijgt een deel van het cultuurbeleid van het Rijk gestalte in samenwerking met gemeenten en provincies, onder meer in de vorm van decentrale geldstromen zoals Actieplan Cultuurbereik, de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving, de Cultuurimpuls in het Grotestedenbeleid en specifieke programma's zoals Cultuur en School, Cultuur en Ruimte en Cultuur en Economie.

In het bereiken van de cultuurdoelstellingen speelt het onderwijs ook een belangrijke rol, waar het gaat om de binnenschoolse cultuureducatie (programma Cultuur en School). Het kunstvakonderwijs is van betekenis voor de cultuursector als input-factor.

Hoofddoelstelling van het cultuurbeleid

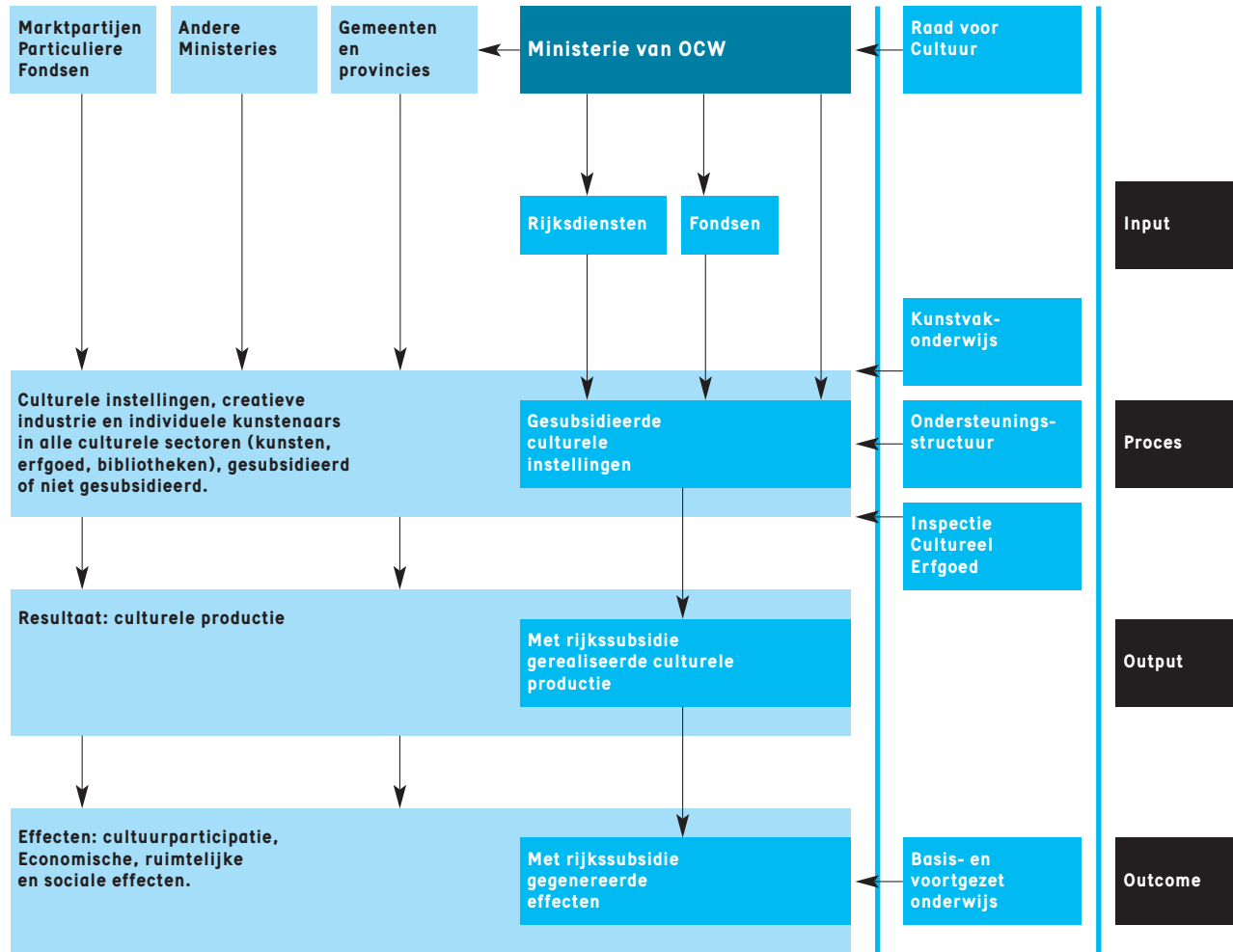
De minister van OCW is verantwoordelijk voor "het scheppen van voorwaarden voor het in stand houden, ontwikkelen, sociaal en geografisch spreiden of anderszins verbreiden van cultuuruitingen; hij laat zich daarbij leiden door overwegingen van kwaliteit en verscheidenheid" (Wet op het specifiek cultuurbeleid).

Cultuur in een paar kerncijfers

De uitgaven voor cultuur (exclusief media) in 2005 bedragen 0,95 procent van de Rijksuitgaven en 0,20 procent van het Bruto Binnenlands Product.

De culturele werkgelegenheid als percentage van de beroepsbevolking is een indicator voor het economische belang van de sector. Na IJsland, Estland, Finland en Zweden staat Nederland daarbij op de vijfde plaats in Europa.

Figuur 3.2.1 Cultuurstelsel in Beeld

De bezoeken aan professionele podiumkunsten (gesubsidieerde en ongesubsidieerde) zijn toegenomen van 14 miljoen in 1999 tot 17 miljoen in 2003, de musea hebben 20 miljoen bezoeken, waarvan ruim 5 miljoen bij de rijksmusea (gegevens 2004). Film trekt jaarlijks 23 miljoen bezoeken.

3.2.2 Mediabestel

Het ministerie van OCW draagt bij aan de instandhouding van een publiek omroepbestel, dat bestaat uit de binnenlandse landelijke, regionale en lokale omroep en de Wereldomroep. Naast deze omroepen zijn er nog enkele instellingen belast met aan de omroep gerelateerde publieke taken (Nederlandse Instituut voor Beeld en Geluid, NOB en MCO). Het Commissariaat voor de Media oefent (financieel) toezicht uit op de naleving van de Mediawet. Via Bedrijfsfonds voor de Pers worden steunmaatregelen uitgevoerd ten behoeve van de instandhouding van de pluriformiteit van de dagbladen.

Hoofddoelstelling van het mediabeleid

Het waarborgen van een onafhankelijk, gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig media-aanbod, bestaande uit radio, televisie, kranten en internet, dat toegankelijk en betaalbaar is voor alle lagen van de bevolking (Mediawet).

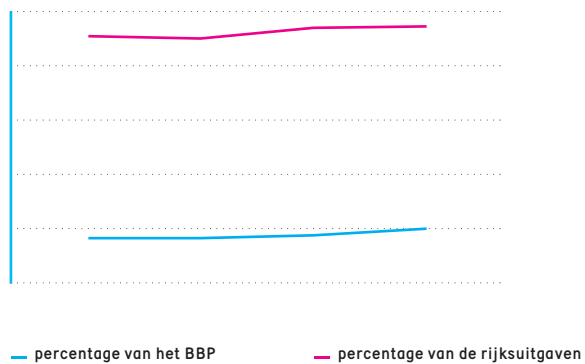
3.2.3 Maatschappelijke context cultuur en media

Voor het cultuurbeleid is een aantal maatschappelijke ontwikkelingen van groot belang, mede in het licht van de relatief grote subsidieafhankelijkheid van het cultuurstelsel. Relevant zijn de toegenomen concurrentie in de vrijetijdsbesteding, verschuivingen tussen de domeinen van "hoge" en "lage" cultuur (opkomst van populaire cultuur, onder meer ten koste van klassieke canon), internationalisering (onder meer Europese integratie), de opkomst van nieuwe media, verandering van mediagebruik (minder lezen en radio, meer internet), de grotere concurrentie op de mediamarkt en tenslotte de veranderende bevolkingssamenstelling ten gevolge van immigratie en vergrijzing.

Trends in het cultuurbereik geven van deze ontwikkelingen een indicatie, al zijn deze mede het gevolg van het overheidsbeleid.

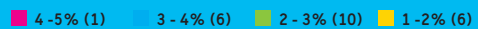
Figuur 3.2.2 Uitgaven OCW aan Cultuur

Als percentage van BBP en Rijksuitgaven, exclusief Media

Figuur 3.2.3 Culturele werkgelegenheid in Europa

Als percentage van de beroepsbevolking, 2002

3.3 Wetenschap

Het publieke wetenschapsbestel

Het Nederlandse publieke wetenschapsbestel bestaat uit een groot aantal instellingen en organisaties, ieder met een eigen specifieke functie en positie. Sommige voeren onderzoek uit, andere ondersteunen het onderzoeksproces (met informatie of advies). Naast het publieke domein is er ook het private domein, waarin het onderzoek vooral een sterk toegepaste en ontwikkelingsgerichte functie heeft.

Hoofddoelen van wetenschap in het publieke domein

Onderzoek is in eerste instantie bedoeld om op systematische wijze de bestaande kennisvoorraad te vergroten, kennis die betrekking heeft op het begrip van mens, cultuur en maatschappij. Het kent globaal een drietal verschijningsvormen. *Fundamenteel onderzoek* analyseert eigenschappen, structuren en relaties met het oog op het formuleren en testen van hypothesen, zonder het perspectief van een vooraf bepaald gebruik van de kennis die met dit onderzoek wordt opgedaan. Vooral universiteiten voeren fundamenteel onderzoek uit, maar het vindt ook bij veel researchinstellingen plaats.

Naast dit onderzoek, dat wordt uitgevoerd op basis van nieuwsgierigheid, is er ook onderzoek dat gebaseerd is op specifieke maatschappelijke vragen of problemen. Het onderzoek krijgt hiermee een gebruiksdoel en wordt *toepassingsgericht of vraaggericht onderzoek* genoemd. Ongeveer de helft van het onderzoek bij researchinstellingen is toepassingsgericht onderzoek, de andere helft is fundamenteel.

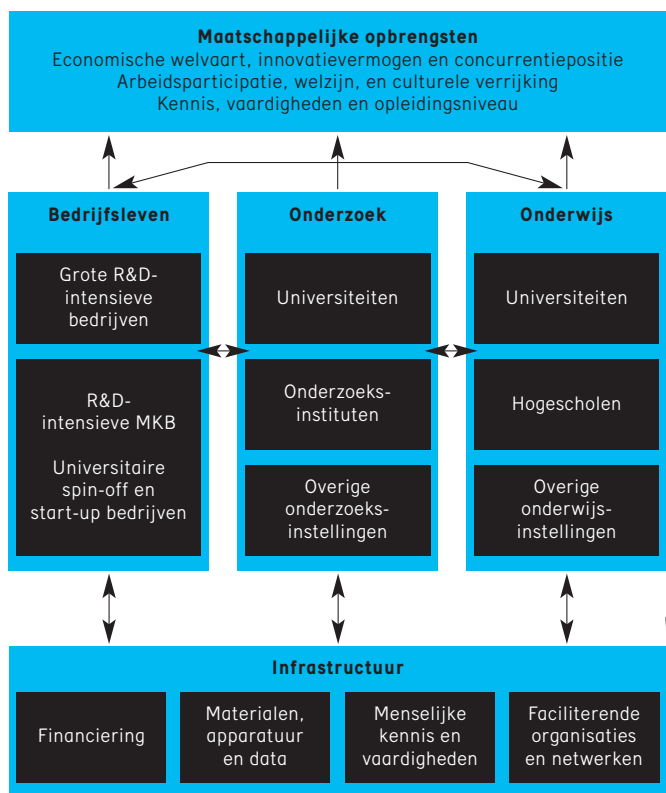
Een derde vorm van onderzoek bestaat uit activiteiten die tot doel hebben om nieuwe materialen, producten en hulpmiddelen te maken: *ontwikkelingswerk*. Dit vindt vooral bij bedrijven plaats, die ook toepassingsgericht onderzoek uitvoeren.

Niet alleen vergroting van de kennisvoorraad is van belang, het gaat er ook om de verworven kennis aan de maatschappij en maatschappelijke partijen over te dragen. Dit gebeurt via verantwoording, maar ook door het scheppen van maatschappelijke en economische meerwaarde van de in onderzoek verworven kennis (valorisatie).

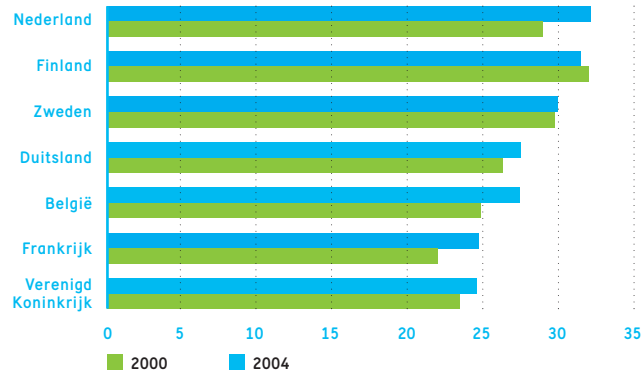
Context: economische ontwikkeling en het wetenschappelijk potentieel

Onderzoek en ontwikkeling blijken in wisselende mate mee te liften met ontwikkelingen in de economie, in het bedrijfsleven, maar ook in het publieke domein. Soms is de groei van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling hoger dan die van het BBP, maar vaak ook lager. Voor de uitvoering van onderzoek en ontwikkeling is het belangrijk dat er voldoende "wetenschappelijk en technologisch arbeidspotentieel" beschikbaar is. Dit potentieel omvat werknemers met een HBO- of WO-opleiding of personen die werkzaam zijn in een beroep op het gebied van wetenschap en technologie. Nederland heeft hierin, in vergelijking met andere landen, een goede uitgangspositie.

Figuur 3.3.1 Nederlandse kennissysteem en kennisstromen
Schematisch weergegeven

Figuur 3.3.2 Het wetenschappelijk en technisch arbeidspotentieel
Als percentage van de bevolking ouder dan 15 jaar

4.1 Input: deelname en uitgaven

Deelname aan het onderwijs

De onderwijsdeelname in de leeftijdsgroep tot 30 jaar is in de periode 1990-2005 gestegen. Dit is een gevolg van meer stapeling van hbo en wo en langere studieduur in het hoger onderwijs. Gecombineerd met de toegenomen deelname aan het hoger onderwijs wijst dit op een stijgend opleidingsniveau van de bevolking.

Keuze na de basisvorming

Het keuzemoment na de basisvorming (het tweede leerjaar vo) is een belangrijk scharnierpunt binnen het Nederlands onderwijsstelsel. Het Nederlandse onderwijsstelsel kent grofweg twee hoofdroutes: de vmbo-mbo route en de havo/vwo-ho route. Na het tweede leerjaar vo maken leerlingen in principe een keuze voor één van de twee routes. Een steeds groter percentage leerlingen kiest na de basisvorming voor havo/vwo-3. Dit betekent dat uiteindelijk de deelname aan het hoger onderwijs ook zal stijgen. Een afnemend percentage leerlingen kiest voor vmbo-3. Dat betekent dat uiteindelijk ook minder leerlingen naar het mbo zullen doorstromen.

Op dit moment nemen evenveel leerlingen deel aan het vmbo (exclusief zorg) als aan havo/vwo. Tien jaar geleden lag het aantal leerlingen dat voor het vmbo koos bijna twintig procent hoger dan voor havo/vwo.

Opmerkelijk is daarnaast dat het aandeel zorgleerlingen (praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs) de afgelopen tien jaar is gestegen van 9 naar 13 procent.

Meisjes en jongens

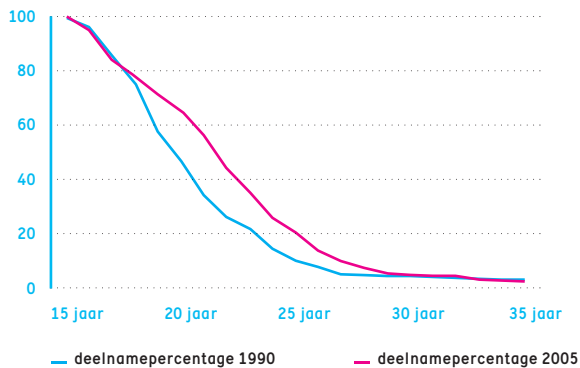
Vergeleken met 2000 is in 2005 het percentage meisjes in het praktijkonderwijs en het lwoo toegenomen van 40 naar 45; het percentage meisjes in vmbo-3 en havo/vwo-3 is in deze periode licht gedaald. In het havo/vwo zitten in 2005 meer meisjes dan jongens, in het vmbo is dat andersom.

Allochtone en autochtone leerlingen

Van alle leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs is ongeveer 15 procent van niet-westerse allochtone afkomst (dat wil zeggen dat ten minste één ouder buiten Europa, VS, Japan of Australië is geboren). Het aandeel niet-westerse allochtone leerlingen in vmbo-3 is bijna 20 procent, in havo/vwo-3 is ongeveer 10 procent van allochtone afkomst. Van de autochtone jongeren haalt ongeveer 20 procent een havo-diploma en 15 procent een vwo-diploma. Onder allochtone jongeren liggen deze percentages lager. Met name de Antilliaanse en Arubaanse jongeren lijken de afgelopen jaren minder vaak een middelbare school diploma te halen.

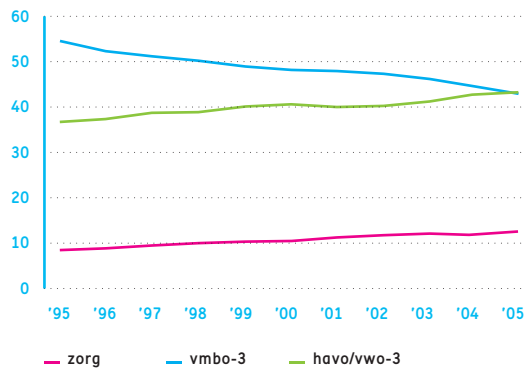
Figuur 4.1.1 Onderwijsdeelname naar leeftijd

Procentuele deelname aan het door OCW en LNV bekostigd onderwijs vanaf 15 jaar

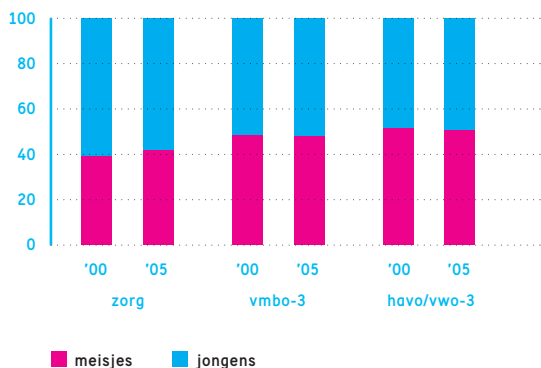
Figuur 4.1.2 Keuze na het tweede leerjaar vo

Procentuele verdeling in het derde leerjaar: zorg, vmbo-3 of havo/vwo-3

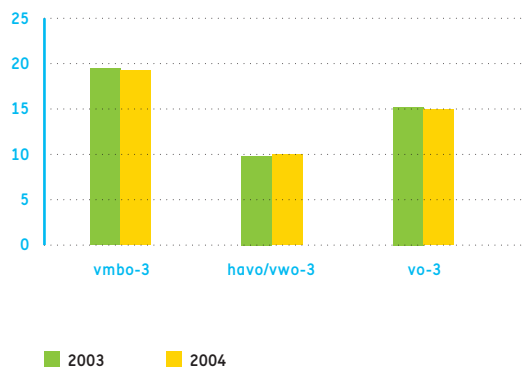
Figuur 4.1.3 Meisjes en jongens in het derde leerjaar vo

Procentuele verdeling in het derde leerjaar: zorg, vmbo-3 of havo/vwo-3

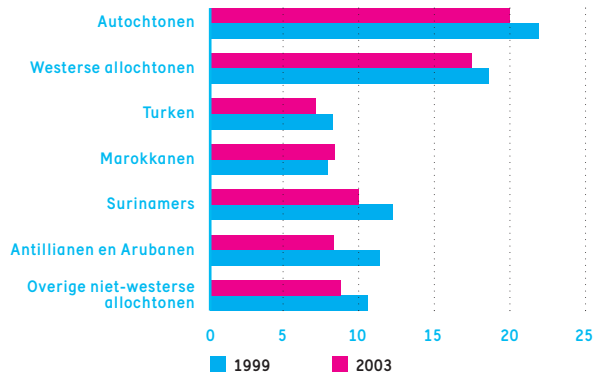
Figuur 4.1.4 Niet-westerse allochtonen in het derde leerjaar vo

Aandeel niet-westerse allochtonen in: vmbo-3, havo/vwo-3 en vo-3

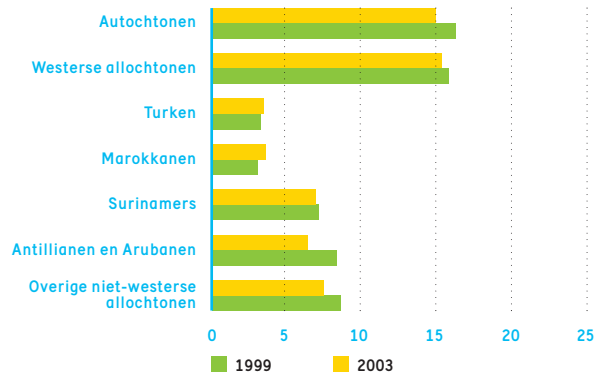
Figuur 4.1.5 Aantal jongeren dat havo-diploma behaalt, naar etniciteit

Als percentage van het totaal aantal 17-jarigen van de subgroep

Figuur 4.1.6 Aantal jongeren dat vwo-diploma behaalt, naar etniciteit

Als percentage van het totaal aantal 17-jarigen van de subgroep

Uitgaven

De OCW-uitgaven per deelnemer (gecorrigeerd voor prijsstijgingen) zijn de afgelopen jaren vooral in het primair en voortgezet onderwijs gestegen. Dit betroffen investeringen die vooral gericht waren op klassenverkleining en op verbetering van de positie van leraren.

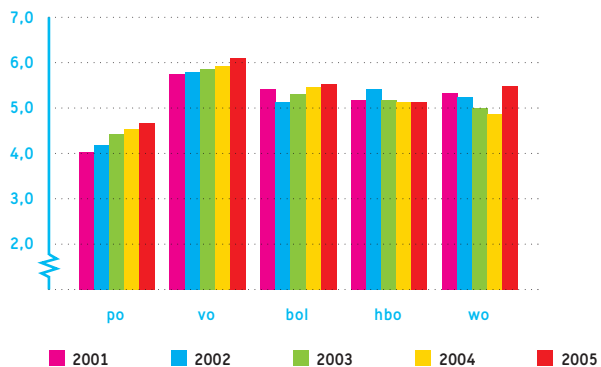
De Nederlandse onderwijsuitgaven in het primair onderwijs liggen inmiddels op een iets hoger niveau dan in direct omringende landen (behalve Denemarken) en ook boven het gemiddelde niveau van de OESO-landen. In het secundair onderwijs geven omringende landen nog steeds meer uit aan onderwijsinstellingen (behalve het Verenigd Koninkrijk) en ligt ook het OESO-gemiddelde hoger. Aan het tertiair onderwijs geeft Nederland relatief veel uit ten opzichte van omringende landen (behalve weer Denemarken) en de OESO als geheel, ook als wordt gecorrigeerd voor de relatief hoge uitgaven aan R&D op universiteiten. Om de internationale vergelijking mogelijk te maken bevat deze indicator zowel publieke als private uitgaven aan onderwijsinstellingen, daarom is deze indicator niet vergelijkbaar met de OCW-uitgaven in figuur 4.1.7.

De totale publieke en private uitgaven aan onderwijsinstellingen zijn in Nederland in de periode 1995-2002 weliswaar gestegen van 4,9 procent van het BBP tot 5,1 procent van het BBP, maar het niveau blijft onder dat van omringende landen en het gemiddelde in de EU.

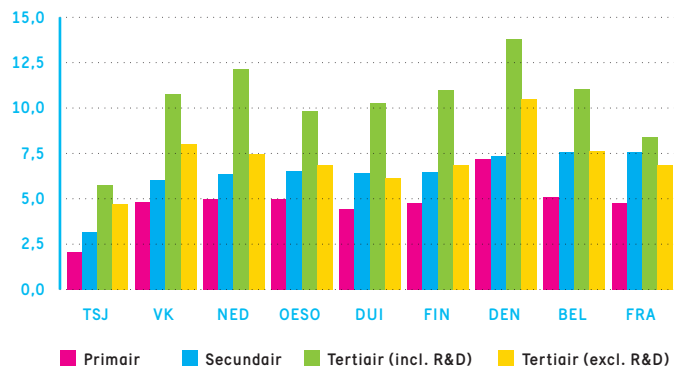
Over het algemeen is de financiële positie van de onderwijsinstellingen gezond en stabiel. De solvabiliteit (het vermogen om op lange termijn aan de schulden te voldoen) is de laatste jaren stabiel. In het hbo bevinden vrijwel alle instellingen zich tussen de signaleringsgrenzen. In het vo en wo bevindt het grootste deel van de instellingen zich boven de signaleringsgrenzen.

De rentabiliteit geeft aan in hoeverre de inkomsten en uitgaven elkaar in evenwicht houden. Na een daling van de rentabiliteit in het vo (2001-2003) en bve (2001-2002) is deze daarna weer gestegen. In het hbo neemt de rentabiliteit enigszins af.

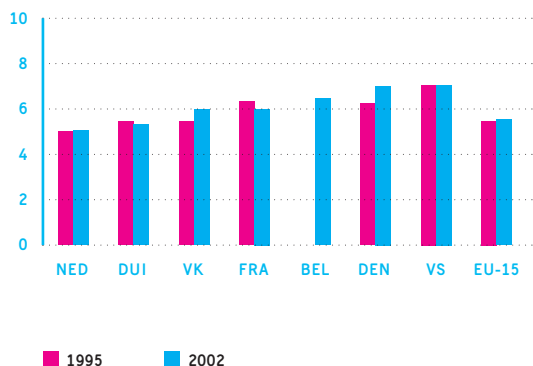
Figuur 4.1.7 OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer
Naar onderwijsniveau (x 1000 euro), in prijzen van 2005

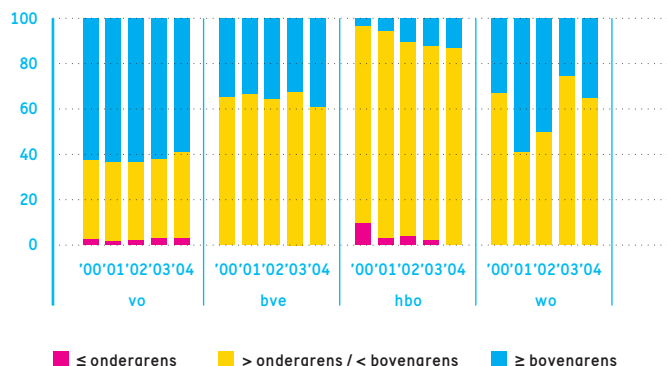
Figuur 4.1.8 Uitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer
Internationaal vergeleken, naar onderwijsniveau (x 1000 euro), 2002

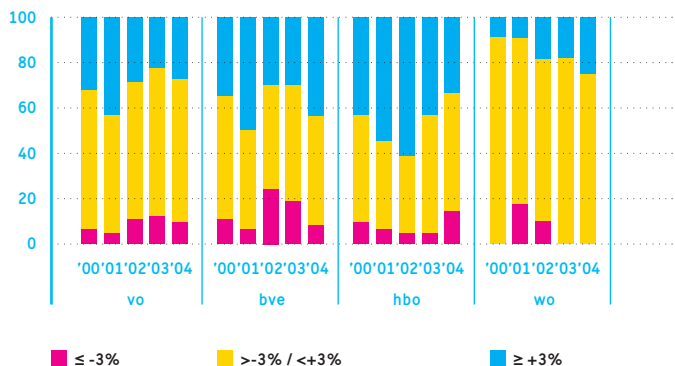
Figuur 4.1.9 Totale onderwijsuitgaven
Als percentage van het BBP, 1995 en 2002

Figuur 4.1.10 Solvabiliteit instellingen
Verdeling van instellingen op basis van signaleringsgrenzen voor solvabiliteit

Figuur 4.1.11 Rentabiliteit instellingen
Verdeling van instellingen op basis van signaleringsgrenzen voor rentabiliteit

4.2 Proces: instellingen en personeel

Primair onderwijs

Op 88 procent van de basisscholen liggen de resultaten op of boven het niveau dat op grond van de kenmerken van hun leerlingenpopulatie verwacht mag worden. Het percentage scholen waar de leerresultaten aan het einde van de schoolperiode onder het niveau liggen is het afgelopen jaar gestegen van 4 naar 7 procent. Meer dan 90 procent van de scholen maakt voor taal, lezen en rekenen gebruik van methoden die dekkend zijn voor de kerndoelen. Ongeveer de helft van de basisscholen slaagt erin om het onderwijs af te stemmen op verschillen tussen leerlingen. Net als vorig jaar beschikt meer dan 70 procent van de basisscholen over een goed functionerend systeem van zorg en begeleiding. Op bijna de helft van de basisscholen voldoet de kwaliteitszorg aan de eisen die de Onderwijsinspectie stelt. De kwaliteit van het basisonderwijs is in het schooljaar 2004/05 in vergelijking met 2003/04 niet gestegen. In 2003/04 boekten de scholen nog winst op aspecten als kwaliteitszorg en afstemming op verschillen binnen de groep.

Voortgezet onderwijs

De kwaliteit van de scholen in het voortgezet onderwijs is in de schooljaren 2003/04 en 2004/05 ongeveer op hetzelfde niveau gebleven. Over alle onderzoeken heen bezien, is bij 83 procent van de scholen het oordeel 'voldoende' uitgesproken over de opbrengsten van de school (rendement en examenresultaten). De aspecten zorg en begeleiding, onderwijsleerproces en leerstofaanbod zijn nog vaker als voldoende beoordeeld.

De kwaliteitszorg wordt evenals vorig jaar op eenderde van de scholen onvoldoende gewaardeerd. Bij het beoordelen van de kwaliteitszorg weegt de mate waarin de scholen werken aan de verbetering van de kwaliteit van hun onderwijs het zwaarst. Ruim 90 procent van de scholen werkt aantoonbaar aan verbeteringen. De mate echter waarin deze verbeteringen stuurbaar en toetsbaar zijn gepland en de wijze waarop de effecten van de verbeteractiviteiten worden vastgesteld, worden op minder scholen voldoende beoordeeld (respectievelijk 70 en 30 procent). Veel scholen (ongeveer de helft) verantwoorden zich nog onvoldoende over de kwaliteit van hun onderwijs tegenover belanghebbenden.

De kwaliteit van het leerstofaanbod is verhoudingsgewijs op evenveel scholen voldoende gebleven. Evenals vorig jaar verdient de samenhang tussen de vakken zowel naar inhoud als naar vakoverstijgende vaardigheden op 70 procent van de scholen meer aandacht.

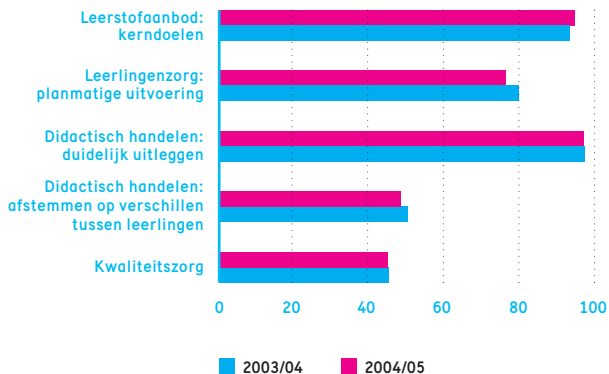
Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Opvallend is de sterk verbeterde toegankelijkheid van het bve-onderwijs. De bve-instellingen slagen er steeds beter in om zwakke en allochtone deelnemers een opleiding aan te bieden.

De kwaliteitsborging en -verbetering verdienen nog altijd aandacht. Weliswaar formuleren instellingen steeds beter doelstellingen, maar de systematische evaluatie ervan en de sturing van het kwaliteitszorgproces staan nog in de kinderschoenen.

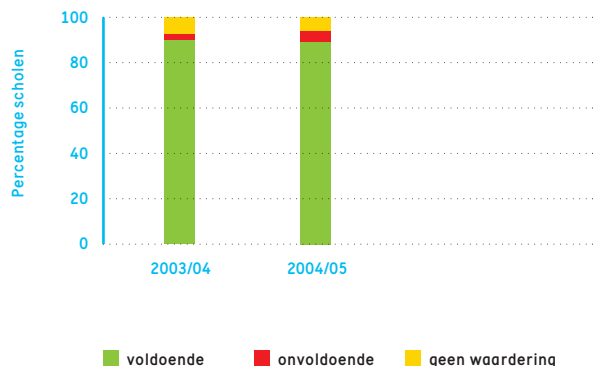
Figuur 4.2.1 Scholen basisonderwijs: kwaliteit

Percentage scholen dat voldoende scoort op de geselecteerde kwaliteitskenmerken

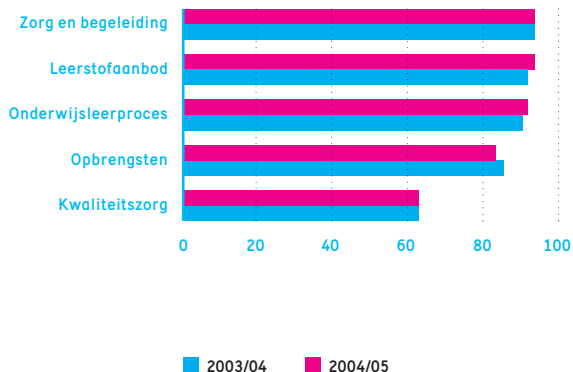
Figuur 4.2.2 Scholen basisonderwijs: resultaten

Ten opzichte van verwacht niveau op basis van kenmerken leerlingpopulatie

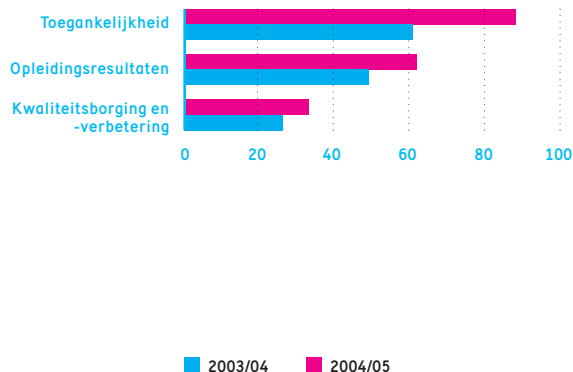
Figuur 4.2.3 Scholen voortgezet onderwijs: kwaliteit

Percentage scholen dat voldoende scoort op de geselecteerde kwaliteitskenmerken

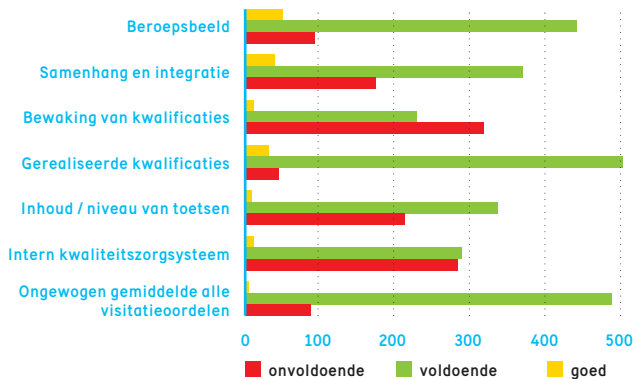
Figuur 4.2.4 Scholen bve

Percentage scholen dat voldoende scoort op instellingsniveau

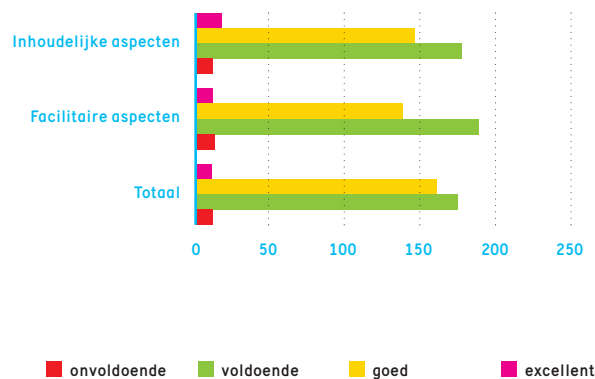
Figuur 4.2.5 Waardering hbo-opleidingen door visitatiecommissies

Aantal opleidingen dat onvoldoende, voldoende of goed scoort

Figuur 4.2.6 Waardering wo-opleidingen door visitatiecommissies

Aantal opleidingen dat onvoldoende, voldoende of goed scoort

Hoger onderwijs

Bij de visitaties in de periode 1998-2004 scoorde 85 procent van de hbo-opleidingen voldoende, de andere 15 procent van de opleidingen scoorde gemiddeld onvoldoende. De meeste onvoldoendes geven visitatiecommissies voor bewaking van kwalificaties en het interne kwaliteitszorgsysteem. De visitatiecommissies zijn meer tevreden over de faciliteiten en over de gerealiseerde kwalificaties. Voor het wo geldt dat het grootste deel van de opleidingen gemiddeld voldoende of goed scoort. Bijna 3 procent van de beoordeelde opleidingen scoorde gemiddeld onvoldoende, eveneens 3 procent van de opleidingen scoorde gemiddeld uitstekend.

Waardering van het onderwijs

Nederlanders beoordelen het onderwijs met een rapportcijfer dat rond de 6,5 ligt. De waardering van de kwaliteit van het mbo en het wo daalt licht. Die van andere onderwijssoorten blijft stabiel. Op totaalniveau is sinds 2000 een dalende trend waarneembaar in de waardering van de kwaliteit van het onderwijs.

Ouders met een kind in het basisonderwijs beoordelen de kwaliteit van de school van hun kind met een 7,7. Nog niet eerder scoorde het basisonderwijs zo hoog.

Ouders beoordelen de kwaliteit van de leraren in het basisonderwijs het hoogst, met een 7,7. Ter vergelijking: Nederlanders waarderen de kwaliteit van leraren in het basisonderwijs in het algemeen met gemiddeld een 6,8. Leraren in het voortgezet onderwijs en daarbinnen in het vmbo kregen een aanzienlijk lagere score.

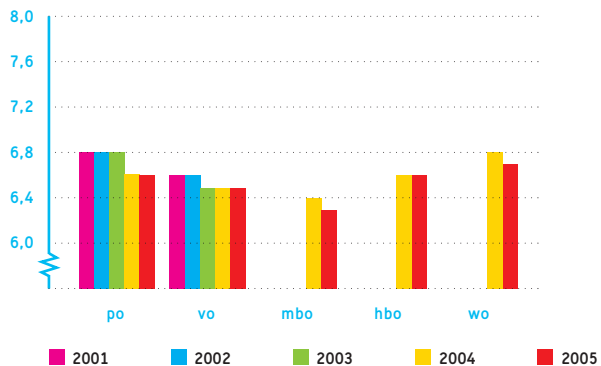
Personeel

In het primair onderwijs is 30 procent van het onderwijzend personeel ouder dan 50 jaar, in het voortgezet onderwijs bedraagt dit aandeel 40 procent en in het bve 48 procent. Tegelijkertijd is 32 procent van het onderwijzend personeel in het po jonger dan 35 jaar; in het vo is dit percentage 22 procent, in het bve 9 procent. De leerling-leraar ratio in het primair onderwijs ligt rond het gemiddelde van de OESO als geheel (16 leerlingen per leraar). In het secundair onderwijs is deze ratio hoger dan in omringende landen en hoger dan gemiddeld in de OESO (15,7 versus 13,5), dat betekent dus relatief veel leerlingen per leraar. De leerling-leraar ratio is overigens niet helemaal hetzelfde als de klassengrootte, maar geeft hiervan wel een eerste indicatie. Het aantal leerlingen per klas hangt naast het aantal leerlingen per leerkracht onder meer ook af van het aantal klassen waarvoor de leerkracht verantwoordelijk is, het aantal uren per leerling en het aantal uren per leerkracht.

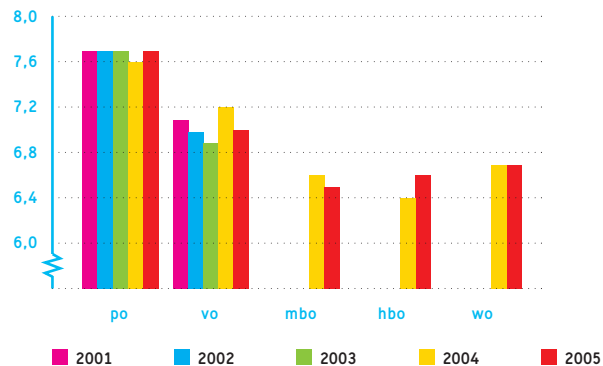
Lesuitval

In het schooljaar 2004/05 is gemiddeld genomen een op de twintig lessen in het voortgezet onderwijs uitgevallen (5 procent). Op categorale vmbo's valt meer uit dan op andere scholen. Bijna 6 procent van de lessen is daar uitgevallen, terwijl dat op (brede) scholengemeenschappen nog geen 5 procent is.

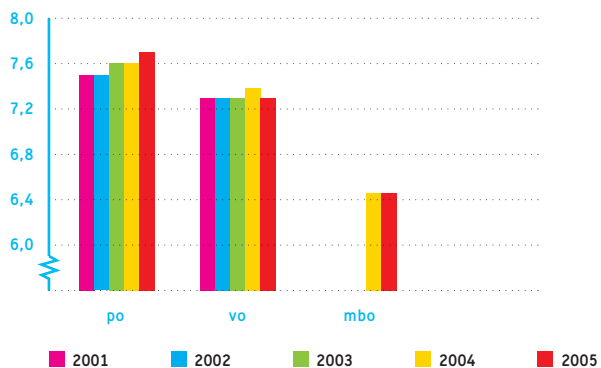
Figuur 4.2.7 Mening van Nederlanders over de kwaliteit van het onderwijs
 Rapportcijfer over kwaliteit van het onderwijs in po, vo, mbo, hbo en wo

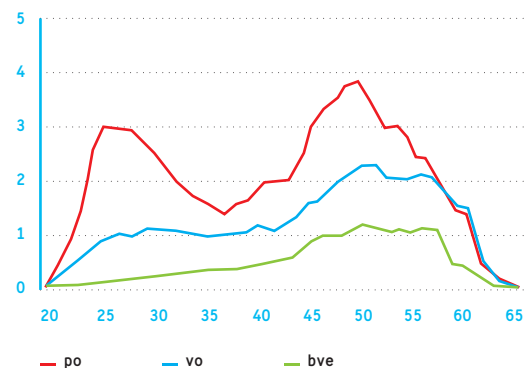
Figuur 4.2.8 Mening over de kwaliteit van leraren
 Rapportcijfer van ouders (in po en vo) en van Nederlanders (overige)

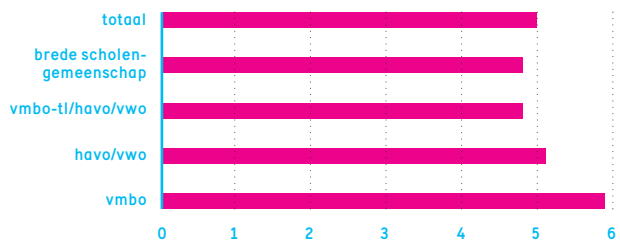
Figuur 4.2.9 Mening ouders over de school van hun kind
 Rapportcijfer van ouders over de kwaliteit van de school van hun kind

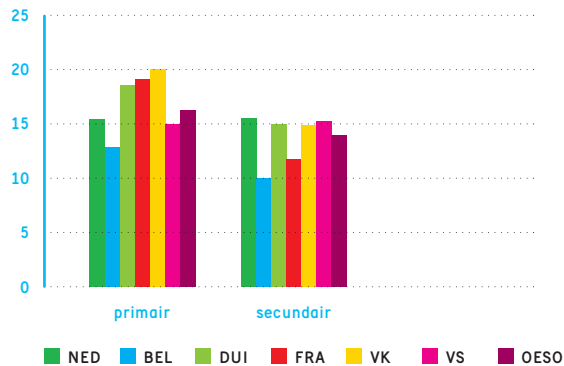
Figuur 4.2.10 Leeftijdsopbouw onderwijzend personeel
 Per sector, in fte (x 1000), 2004

Figuur 4.2.11 Lesuitval naar schooltype
 Percentage uitgevallen lessen ten opzichte van de totale roostertijd, 2004-2005

Figuur 4.2.12 Leerling-leraar ratio
 Aantal leerlingen per leraar, in primair en secundair onderwijs, 2003

4.3 Output: resultaten

Verwachte rendementen en verblijfsduren

Het verwachte rendement (het percentage van de ingestroomde leerlingen dat uiteindelijk een diploma haalt) ligt in het vo rond de 80 en in mbo net onder de 70. De lagere score voor het mbo hangt samen met het hogere percentage voortijdig schoolverlaters. Toch is het verwachte rendement de afgelopen jaren, vooral in het mbo en hbo, gestegen. In het vo gaat de stijging van het verwachte rendement gepaard met een lichte daling van de verwachte verblijfsduur (het gemiddeld aantal jaren dat een student onderwijs geniet) van de gediplomeerden, in het hbo en wo neemt de verblijfsduur enigszins toe. Alle sectoren, behalve het wo, hebben een gemiddelde verblijfsduur van gediplomeerden die slechts enkele maanden boven de nominale studieduur ligt.

Overgangen binnen het onderwijs

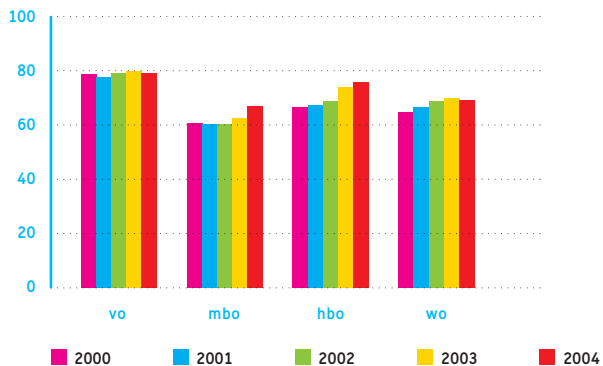
Er wordt vaker doorgeleerd: van vmbo naar bol, van havo/vwo naar het ho, van mbo naar hbo en van hbo naar wo. Bovendien gaan meer leerlingen die de theoretische leerweg in het vmbo hebben gevolgd naar de havo toe. De aansluiting tussen de onderwijssoorten wordt dus steeds beter, het opleidingsniveau in Nederland stijgt. In tijden van laagconjunctuur gaan minder deelnemers naar duale vormen van onderwijs of deeltijd onderwijs. Dit hangt samen met de beschikbaarheid van stageplaatsen en banen. De verschuiving, in de afgelopen jaren, in de keuze van bbl naar bol na het vmbo moet waarschijnlijk mede in dit licht worden gezien.

Totale vertraging in de schoolloopbaan

De gemiddelde vertraging in de hele schoolloopbaan van het basisonderwijs eindigend met een hbo- of wo-diploma ligt tussen de 8 en de 11 procent. De gemiddelde vertraging bij het behalen van het hbo-diploma ligt rond 8 procent of in jaren gemeten bijna 1,5 jaar ten opzichte van de snelst mogelijk route. De gemiddelde vertraging bij het behalen van het wo-diploma is circa 11 procent, of ongeveer 2 jaar. De omvang van de vertraging neemt de afgelopen jaren af. Verklaringen hiervoor zijn dat sinds begin jaren '90 het zittenblijven in de eerste leerjaren van het vo is gedaald en dat er vaker wordt gekozen voor de meest efficiënte route door het onderwijs.

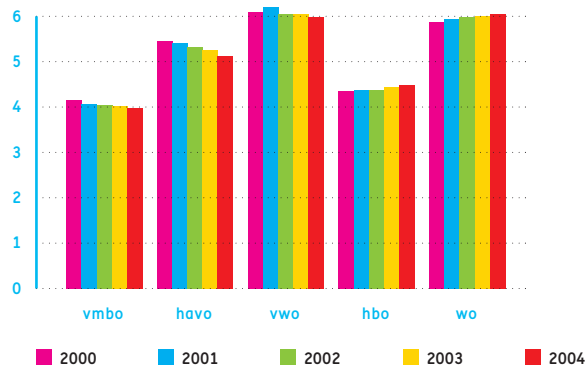
Figuur 4.3.1 Verwachte rendementen

In procenten van de instroom in de onderwijssoort

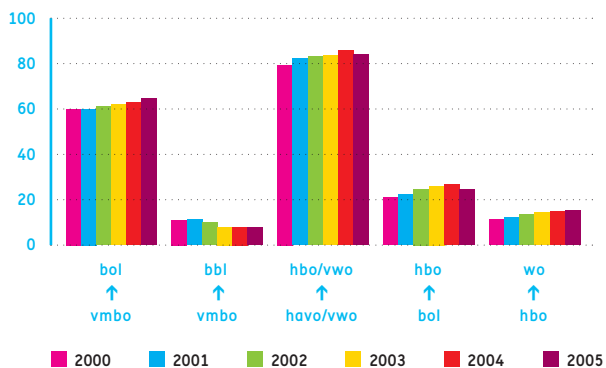
Figuur 4.3.2 Verwachte verblijfsduur gediplomeerden

Per onderwijssoort, in jaren

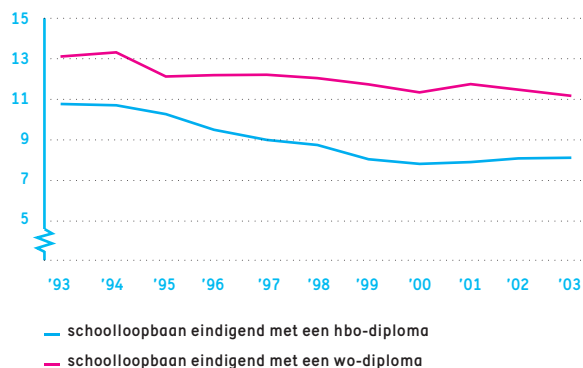
Figuur 4.3.3 Belangrijke overgangen tussen onderwijssoorten

Percentage van de gediplomeerden in het voorafgaand onderwijs

Figuur 4.3.4 Gemiddelde vertraging in de schoolloopbaan

In de hele schoolloopbaan po t/m hbo en po t/m wo, in procenten

Opleidingsniveau en voortijdig schoolverlaten in de EU

Het aandeel 20-24 jarigen met minimaal een diploma hoger secundair onderwijs (startkwalificatie; voor Nederland een diploma havo, vwo of mbo niveau 2) is in Nederland tussen 2000 en 2005 gestegen van 71,7 tot 74,7 procent. In de ons omringende landen beschikt een hoger aandeel jongeren over deze startkwalificatie. Nederland streeft naar een niveau van 85 procent in 2010.

Daarnaast hebben de Europese lidstaten afgesproken om het percentage voortijdig schoolverlaters tussen 2000 en 2010 te halveren. In Nederland is het aandeel 18-24 jarigen dat niet meer op school zit en geen startkwalificatie heeft behaald tussen 2000 en 2005 gedaald van 15,5 naar 13,6 procent, een daling die in dit tempo niet voldoende is om het gewenste niveau van 8 procent in 2010 te halen. Overigens is ook de daling in de EU als geheel vooralsnog onvoldoende om de doelstelling in 2010 te bereiken; wel ligt het niveau van voortijdig schoolverlaten in de meeste omringende landen lager dan in Nederland. Het EU-gemiddelde ligt daarentegen iets hoger dan in Nederland.

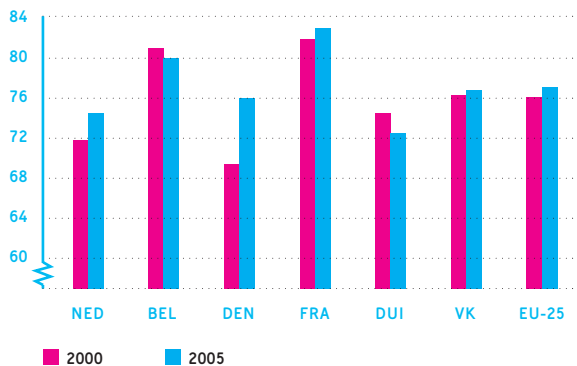
Prestaties van leerlingen

Aan de IEA-studie 'Trends in International Mathematics and Science Study' (TIMSS) doen landen uit alle werelddelen mee. Van de 25 landen die in 2003 toetsen in rekenen en natuuronderwijs in het primair onderwijs lieten uitvoeren, kwam Nederland voor rekenen op de zesde en voor natuuronderwijs op de tiende plaats. Van de 49 landen met testresultaten in het secundair onderwijs (cijfers hier niet getoond) haalde Nederland in wiskunde de zevende en in natuurwetenschap de achtste plaats.

Het 'Programme for International Student Assessment' (PISA) betreft onderzoek naar vaardigheden in wiskunde, lezen en natuurwetenschap bij 15 jarige leerlingen. De Nederlandse doelstelling is om tot de drie beste landen van Europa te behoren. In 2003 was Nederland in Europa tweede bij wiskunde en derde bij natuurwetenschap. In lezen kwam Nederland op de derde plaats. In alle drie vaardigheidsgebieden was Finland eerste.

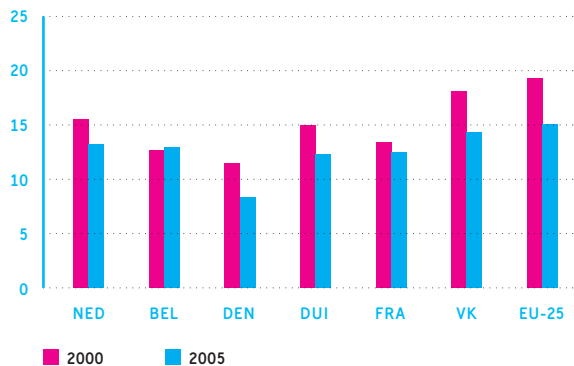
Figuur 4.3.5 Lissabon-doelstelling: startkwalificatie

Percentage 20-24 jarigen met minimaal een diploma hoger secundair onderwijs

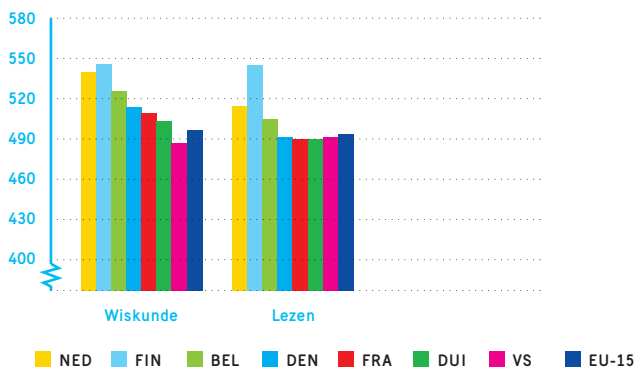
Figuur 4.3.6 Lissabon-doelstelling: voortijdig schoolverlaten

Percentage 18-24 jarigen dat geen opleiding volgt én geen startkwalificatie heeft

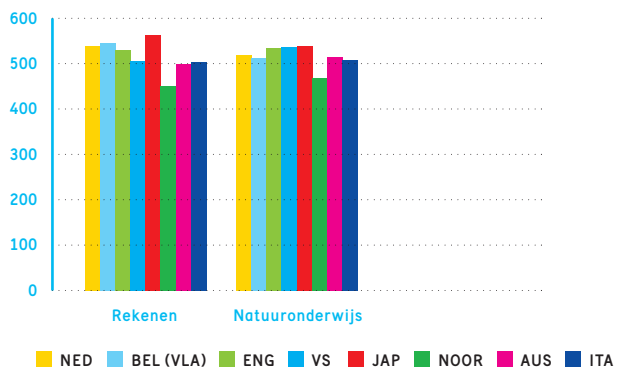
Figuur 4.3.7 Prestaties 15-jarigen

Internationale vergelijking, gemiddelde scores in wiskunde en lezen, PISA 2003

Figuur 4.3.8 Prestaties 10-jarigen

Internationale vergelijking, gemiddelde scores in rekenen en natuuronderwijs TIMSS 2003

4.4 Outcome: effecten

Opleidingsniveau van de bevolking

Het opleidingsniveau van de bevolking stijgt. Wanneer we kijken naar het opleidingsniveau van de 25-34 jarigen valt op dat het aandeel hoger opgeleiden stijgt en dat het aandeel zonder startkwalificatie daalt.

Uit onderzoek blijkt dat men vaker deelneemt aan leeractiviteiten na het formele onderwijs naarmate men hoger opgeleid is. Het percentage volwassenen dat deelneemt aan cursussen en scholing is tussen 2000 en 2005 toegenomen van 15,6 tot 16,6. In het kader van de Lissabon-doelstellingen heeft Nederland zich een deelnamepercentage van 20 procent in 2010 ten doel gesteld. Het huidige groeitempo is dus vooralsnog onvoldoende om dit te halen.

Starters op de arbeidsmarkt

Het startsalaris van schoolverlaters is hoger naarmate het opleidingsniveau hoger is. De aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt lijkt over het algemeen goed te verlopen: meer dan 90 procent van de schoolverlaters uit de verschillende onderwijssoorten had in 2004 een baan.

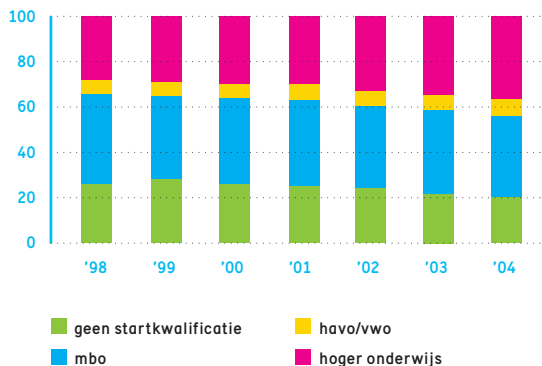
Opvallend is dat schoolverlaters bol en bbl die in de sector gezondheid zijn opgeleid relatief het meest verdienen, degenen uit de sector economie relatief het minste. In het hbo zijn de startsalarissen relatief het hoogste voor de afgestudeerden gezondheid en onderwijs. In het wo springen de in de sector gezondheid opgeleide studenten (vooral artsen) eruit en verdienen de afgestudeerden in de richting taal en cultuur relatief weinig. Tekorten in de vraag naar opgeleiden met als richting bèta-techniek blijken niet uit gemiddeld hogere startsalarissen.

Ruim 90 procent van de gediplomeerden die beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt heeft een baan. Dit is waarschijnlijk vooral onder invloed van de hoogconjunctuur aan het eind van de jaren '90. Mbo 'ers geven het meest aan dat ze werken onder hun niveau. De vmbo 'ers en hbo 'ers zijn relatief vaker werkzaam op hun niveau.

Wanneer naar werkloosheidspercentages per opleidingscategorie wordt gekeken, valt op dat de ontwikkeling van de werkloosheid in alle opleidingsniveaus de conjunctuur volgt. Het deel van de beroepsbevolking met alleen basisonderwijs, mavo, havo of vbo heeft de grootste kans op werkloosheid.

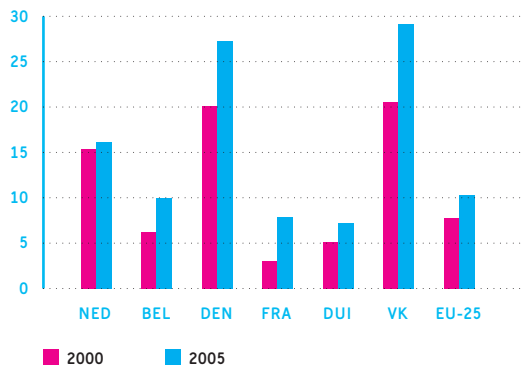
Figuur 4.4.1 Opleidingsniveau 25-34 jarigen

Verdeling naar opleidingsniveau, in procenten van het totaal

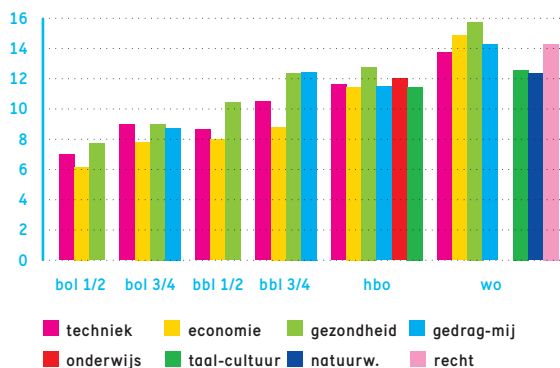
Figuur 4.4.2 Lissabon-doelstelling: leven lang leren

Percentage van de 25-64 jarigen dat deelneemt aan leeractiviteiten

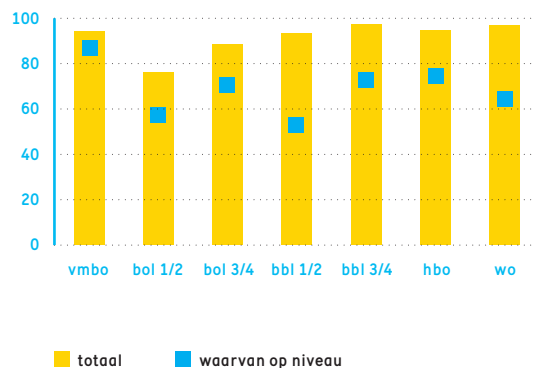
Figuur 4.4.3 Startsalaris schoolverlaters

Het bruto-uurloon (in euro's) naar sector en richting, 2004

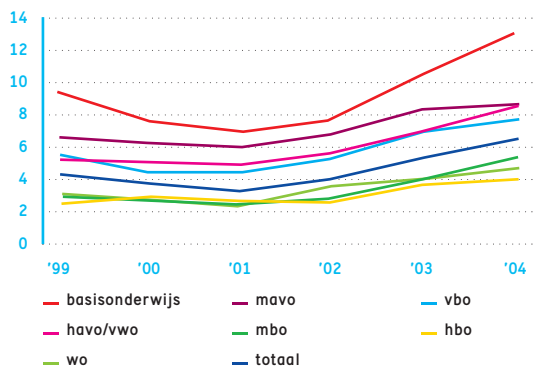
Figuur 4.4.4 Schoolverlaters met baan

Als percentage van de beschikbare schoolverlaters en met het percentage op niveau (in 2004)

Figuur 4.4.5 Werkloosheid naar opleiding

In procenten van de beroepsbevolking

5.1 Input: uitgaven

5.1.1 Cultuur

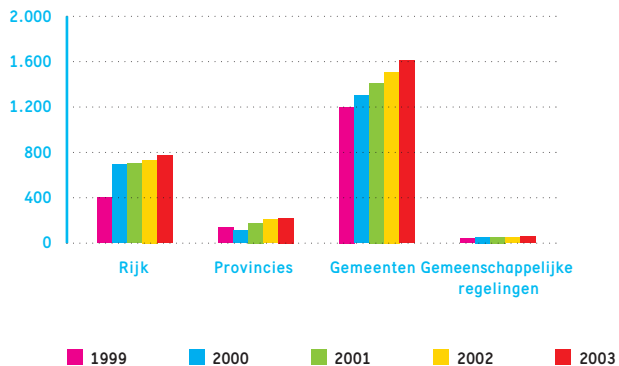
Van het totaal aan publieke uitgaven voor cultuur neemt het rijk in 2003 een kleine 30 procent voor haar rekening. Per sector ligt dit verschillend. Zo draagt het rijk circa 13 procent van de publieke bijdrage aan het totale bibliotheekbestel. Dit is inclusief de bibliotheken elders op de rijksbegroting. Het ministerie van OCW geeft 30 miljoen euro uit: 5 procent van de publieke bijdrage.

In de sector cultureel erfgoed is de rijksbijdrage ruim 40 procent van de publieke bijdrage. In de sector kunsten bedraagt dit aandeel 28 procent. In deze sector worden podia doorgaans gesubsidieerd door gemeenten. De figuren 5.1.3 en 5.1.4 geven een beeld van de verdeling over de sectoren van de OCW-subsidies in het kader van de Cultuurnota.

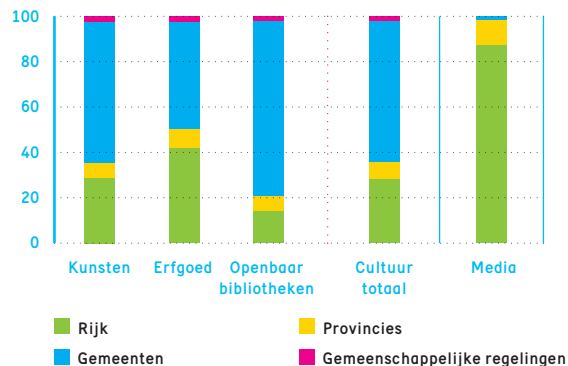
5.1.2 Media

De omroepmiddelen die op de mediabegroting worden verantwoord, zijn samengesteld uit de rijksomroepbijdrage, de reclame-inkomsten van de Ster en de rente op de algemene omroepreserve, die jaarlijks worden vastgesteld in de Rijksbegroting. Het wettelijk vastgestelde basisniveau van de rijksomroepbijdrage wordt conform de Mediawet jaarlijks geïndexeerd met het geprognosticeerde CPB-prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie en het CBS-indexcijfer voor de groei van het aantal huishoudens in Nederland. De Ster-inkomsten kunnen, afhankelijk van de marktsituatie, jaarlijks fluctueren.

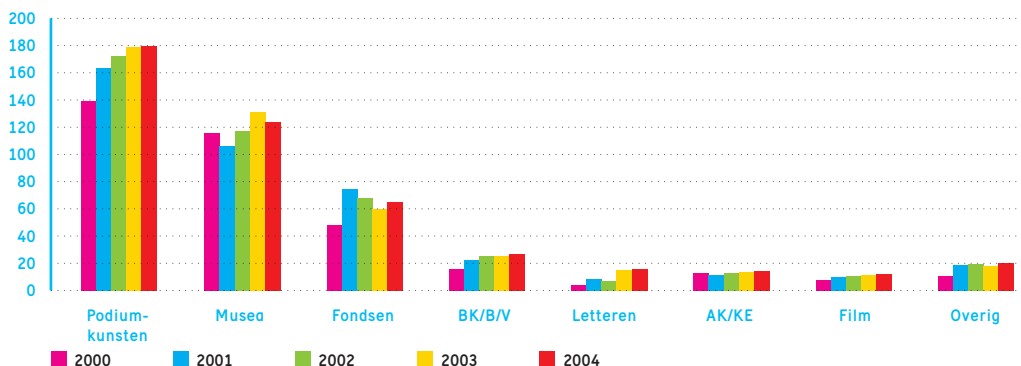
Figuur 5.1.1 Overheidsuitgaven Cultuur naar overheidsniveau
Exclusief Media, in miljoenen euro's

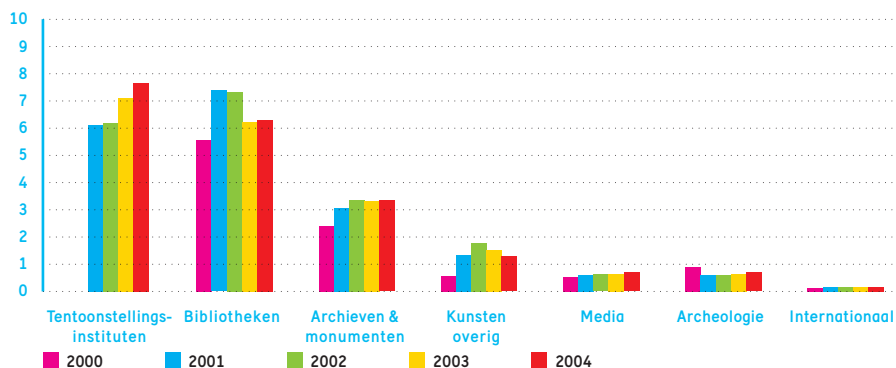
Figuur 5.1.2 Overheidsuitgaven Cultuur en Media
Naar sector en overheidsniveau, in percentages, in 2003

Figuur 5.1.3 Cultuurnotasubsidies per sector (1)
In miljoenen euro's

Figuur 5.1.4 Cultuurnotasubsidies per sector (2): overige categorieën
In miljoenen euro's, uitsluitend bedragen kleiner dan € 10 miljoen

5.2 Proces: instellingen

Aantal gesubsidieerde instellingen

Figuur 5.2.1 geeft een beeld van het aantal gesubsidieerde instellingen per sector. Daaruit blijkt dat de podiumkunstinstituten veruit in de meerderheid zijn. De toename in 2004 ten opzichte van 1999 weerspiegelt de toetreding tot de Cultuurnota 2001-2004 van een groot aantal nieuwkomers over de hele linie.

Financiële indicatoren

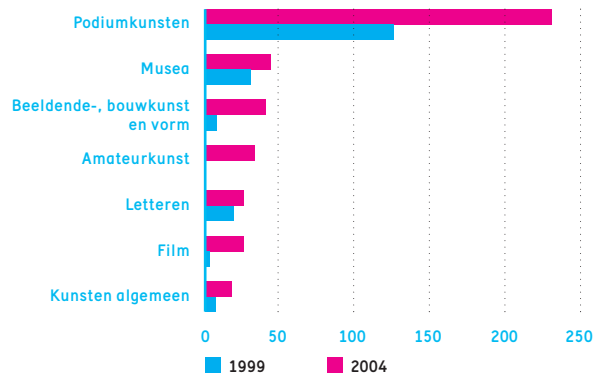
Liquiditeit (mate waarin op korte termijn aan financiële verplichtingen kan worden voldaan) en solvabiliteit (eigen vermogen als aandeel van het totale vermogen) zeggen iets over de financiële gezondheid van het stelsel. De liquiditeit is in het algemeen goed te noemen. Dat betekent dat instellingen op de balansdatum voldoende geld hebben om hun kortlopende schulden te betalen. Specifieke normen voor financiële indicatoren op het gebied van cultuurinstellingen zijn niet bepaald. Bij de interpretatie van financiële indicatoren is het cruciaal te bedenken dat het hier doorgaans om instellingen gaat die grotendeels van subsidie afhankelijk zijn.

Bibliotheken

Eind 2001 zijn het Rijk, IPO en VNG en de bibliotheekbranche begonnen aan een vernieuwingsoperatie van de openbare bibliotheeksector. De gezamenlijke ambitie is de openbare bibliotheek landelijk te herpositioneren als centrale publieke infrastructuur voor de kennissamenleving.

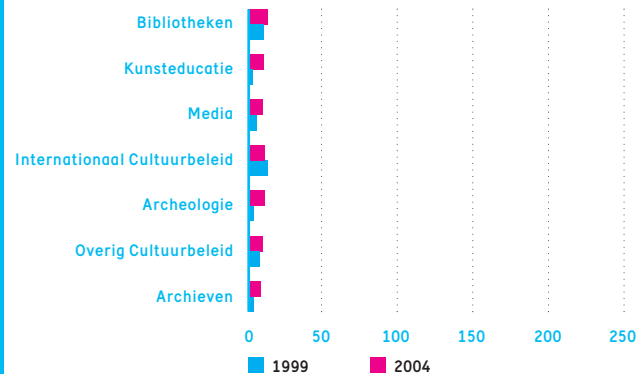
Figuur 5.2.1 Aantal gesubsidieerde cultuurinstellingen (1)

In het kader van de Cultuurnota

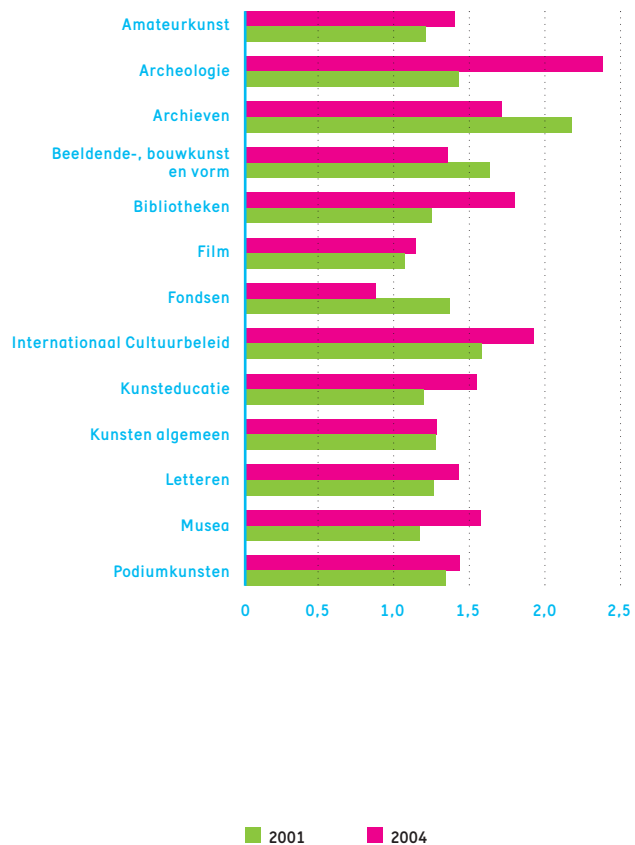
Figuur 5.2.1 Aantal gesubsidieerde cultuurinstellingen (2)

In het kader van de Cultuurnota

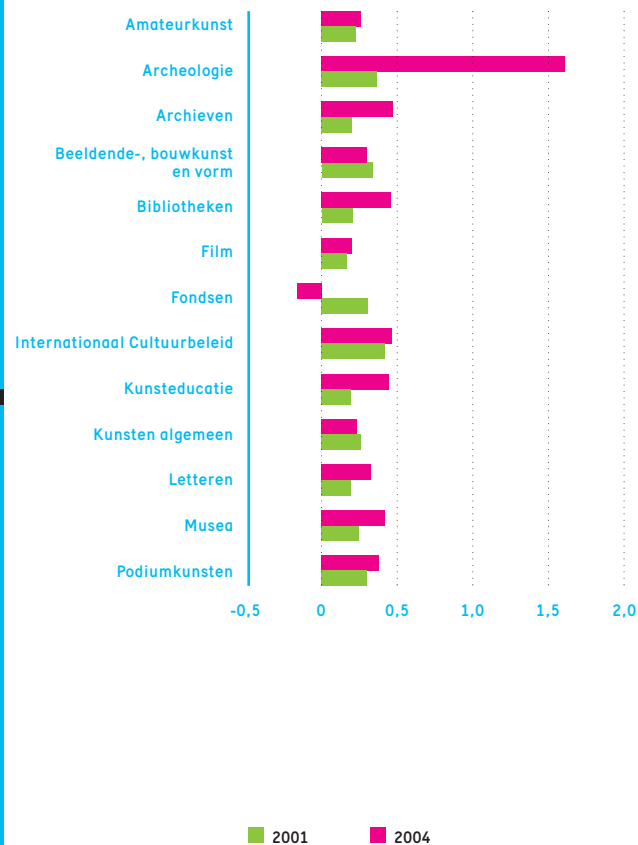
Figuur 5.2.2 Liquiditeit gesubsidieerde instellingen

In het kader van de Cultuurnota

Figuur 5.2.3 Solvabiliteit gesubsidieerde instellingen

In het kader van de Cultuurnota

5.3 Output: aanbod

De hier gepresenteerde outputindicatoren zijn beperkt in aantal en nog in ontwikkeling. Het gaat hier om een eerste aanzet.

Uitvoeringen podiumkunsten

In 2001 werden door OCW-gesubsidieerde instellingen 13 duizend binnenlandse uitvoeringen gerealiseerd van professionele podiumkunst, een aantal dat in 2004 opliep tot 15 duizend. Figuur 5.3.1 geeft de verdeling over de disciplines. In het buitenland kwamen daar nog een kleine 2 duizend bij.

De toename van het aantal instellingen in het Cultuurnotasysteem vanaf 2001 heeft niet geleid tot een evenredige groei van het aanbod. Het CBS telde in 2003 in totaal ruim 47 duizend gesubsidieerde en ongesubsidieerde binnenlandse voorstellingen van professionele podiumkunst (inclusief popmuziek). Een betrouwbare schatting van het aandeel hierin van OCW-gesubsidieerde instellingen is moeilijk te maken, omdat de cijfers niet goed vergelijkbaar zijn. Het CBS telt podia met minder dan 10 voorstellingen per jaar niet mee en ook festivals blijven buiten beschouwing. Anderzijds worden aan de OCW-kant de gesubsidieerde voorstellingen via de Fondsen niet meegeteld.

Film

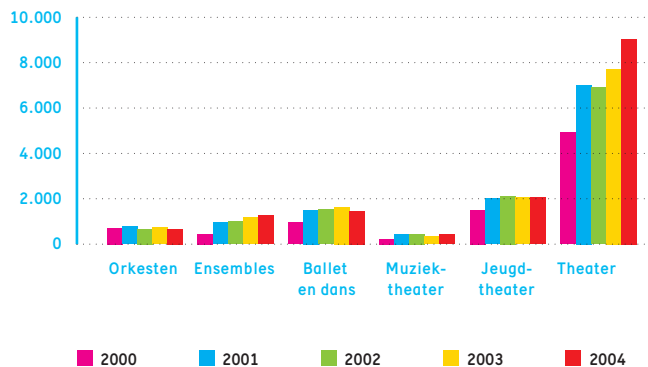
Het marktaandeel van Nederlandse filmproducties (in termen van nieuw uitgebrachte titels) schommelde de laatste jaren tussen de 12 en 15 procent. In 2004 is het aandeel iets teruggelopen tot 9 procent, om in 2005 weer op te lopen tot 12 procent. Het marktaandeel bezoekers aan de Nederlandse film is echter in de periode 1995-2005 vrijwel verdubbeld tot 14 procent. Het in 1999 ingezette fiscale beleid ter stimulering van de productie van de Nederlandse publieksfilm heeft niet zozeer een effect gehad op het aantal uitgebrachte titels, als wel op het publieksbereik.

Bibliotheken

De totale collectie van de openbare bibliotheken laat een forse daling zien. Ook is een daling te zien van het totale aantal uitleningen. Wanneer we deze getallen tegenover elkaar zetten, constateren we dat een collectie-item in 2004 gemiddeld vaker wordt uitgeleend dan in 2000.

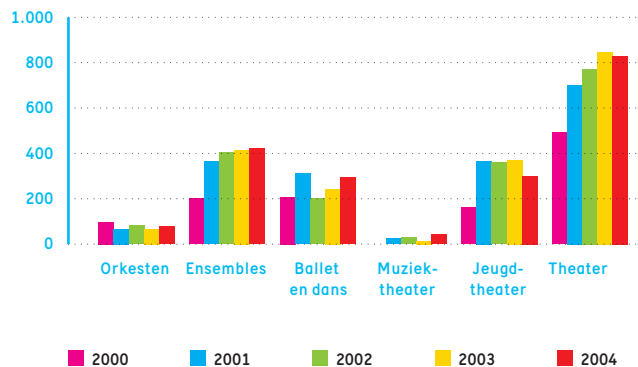
Figuur 5.3.1 Uitvoeringen podiumkunsten Nederland

Aantal uitvoeringen, OCW gesubsidieerde instellingen, exclusief fondsen

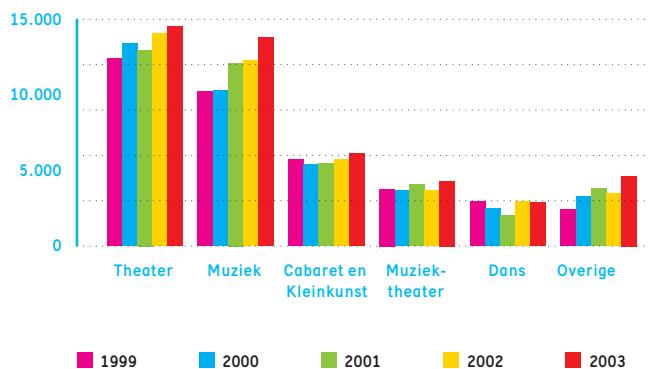
Figuur 5.3.2 Uitvoeringen podiumkunsten buitenland

Aantal uitvoeringen, OCW gesubsidieerde instellingen, exclusief fondsen

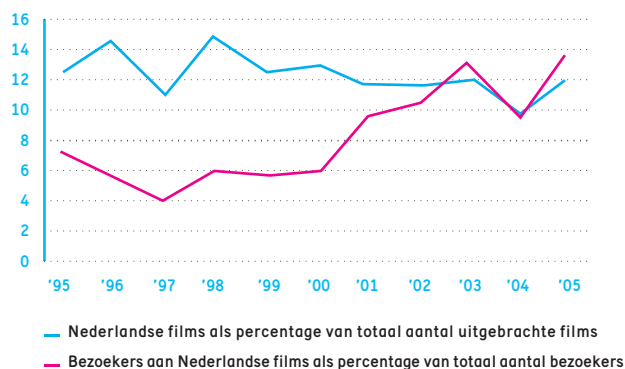
Figuur 5.3.3 Uitvoeringen van alle professionele podiumkunsten

Exclusief podia met minder dan 10 uitvoeringen per jaar

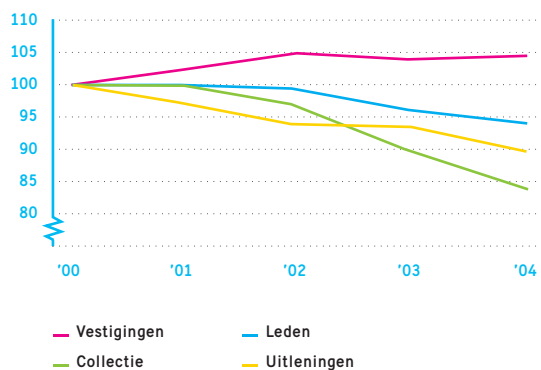
Figuur 5.3.4 Marktaandeel Nederlandse film

Als percentage van totaal aantal uitgebrachte films en totaal aantal bezoekers

Figuur 5.3.5 Openbare Bibliotheken

Vestigingen, leden, collectie en uitlenen; 2000=100

Collectiebeheer musea

De registratiekwaliteit en de registratiegraad van collecties is een indicator voor de toegankelijkheid en de kwaliteit van het collectiebeheer. De steekproefonderzoeken van de Erfgoedinspectie brengen de kwaliteit van de aanwezige registratie in kaart door aan te geven of op elk van de toetsingspunten de norm van 80 procent wordt gehaald. Voor de rijkscollecties is de norm voor de kwaliteit van de basisregistratie sinds 2002 gesteld op tenminste 80 procent correcte registratiegegevens.

Op dit moment kan wat betreft de kwaliteit van de registratie bij de rijksgesubsidieerde musea worden geconcludeerd dat het gestelde niveau van tenminste 80 procent correcte registratiegegevens bij praktisch alle rijksgesubsidieerde musea wordt bereikt. Slechts een enkele instelling is nog bezig een inhaalslag te maken. De toetsing zegt nog weinig over de registratiegraad, dat wil zeggen of er sprake is van registratieachterstand. In de komende periode zal Inspectie Cultuurbezit de toetsing zodanig uitbreiden dat ook over de registratieachterstand kwantitatieve uitspraken kunnen worden gedaan.

Monumenten

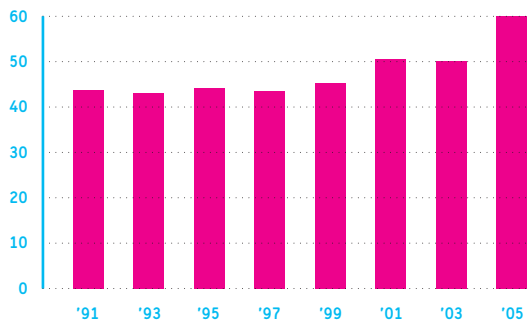
In de discussie over de beheersbaarheid van monumentenzorg is er een inhoudelijke en een financiële component. De inhoud wordt bepaald door de intrinsieke waarde van gebouwen. Dat is de reden voor bescherming. Bescherming geeft een mogelijkheid voor subsidie. Figuur 5.3.7 toont de gegroeide subsidiebehoefte ten gevolge van de toename van het aantal rijksmonumenten en de totale bouwsom die met alle restauraties gezamenlijk gemoeid is. Immers niet alle kosten komen voor subsidie in aanmerking. De rijksbijdrage aan de restauraties van rijksmonumenten bedraagt in de afgelopen jaren circa 50 procent.

Publieke omroep

Het aandeel landelijke publieke omroep in totale kijkcijfers is in de periode 1990-2000 teruggelopen van de helft naar ruim een derde en bij de radio van tweederde naar een kwart. Kijkcijfers uit 2005 wijzen uit dat de dalende trend nog niet gekeerd is.

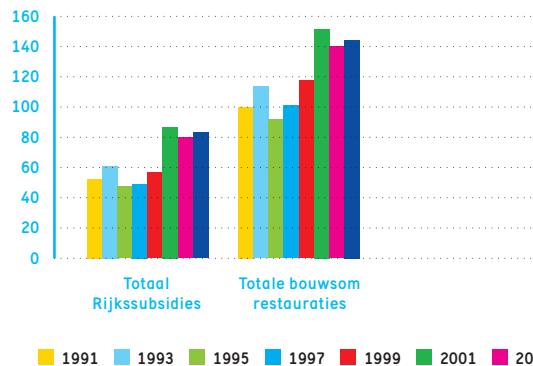
Figuur 5.3.6 Rijksmonumenten

Aantal (x 1.000)

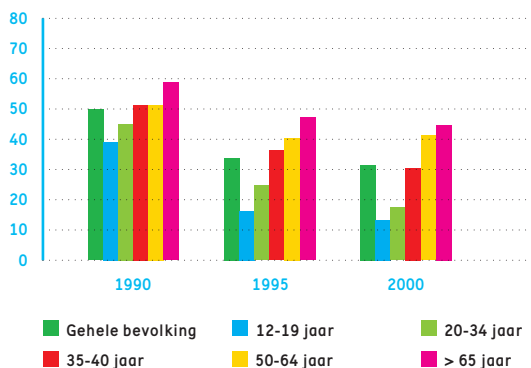
Figuur 5.3.7 Rijkssubsidies en bouwsom restauraties

Totaal bedragen x € 1 miljoen

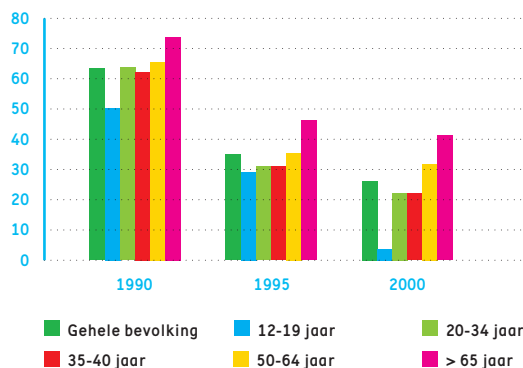
Figuur 5.3.8 Aandeel landelijke publieke televisie in totale kijktijd

Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder

Figuur 5.3.9 Aandeel landelijke publieke radio in totale luistertijd

Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder

5.4 Outcome: bereik

De hier gepresenteerde outcome-indicatoren zijn nog beperkt in aantal en in ontwikkeling. Het gaat hier om een eerste aanzet. De maatschappelijke effecten van het cultuur- en mediabeleid worden hier nog vooral geoperationaliseerd in termen van direct gebruik (bezoek, participatie). Sociale, economische en ruimtelijke effecten van het cultuurbeleid blijven zo grotendeels buiten beeld (te denken valt aan de thema's als cultuur en school, integratie, cultuur en economie).

Cultuurbereik per sector

In Figuur 5.4.1 is de ontwikkeling van het cultuurbereik per sector in de periode 1983-2003 weergegeven. Daarin is duidelijk de opkomst van populaire genres als cabaret en populaire muziek zichtbaar en in iets mindere mate de groei van de genres beroepstoneel en film. Het volgen van programma's over cultuur op radio en televisie lag in 2003 op het zelfde niveau als in 1983. Het actief beoefenen van amateurkunst is in 2003 wat minder dan in 1983. Teruggelopen is in de periode 1980-2000 het lezen van boeken (met eenderde) en het lezen van tijdschriften en kranten (met een kwart).

Bezoeken aan podiumkunsten

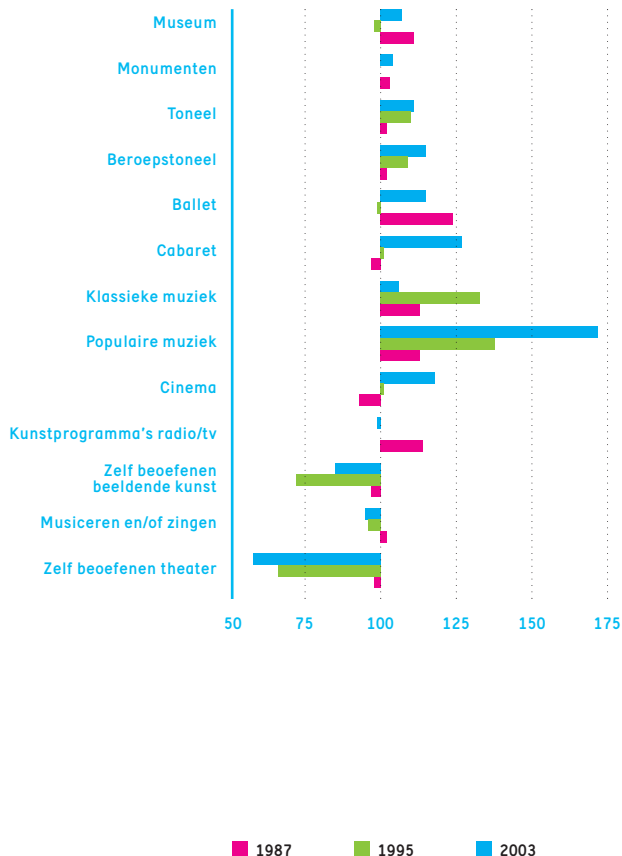
Het aantal bezoeken aan de podiumkunsten in Nederland, van door het ministerie van OCW gesubsidieerde instellingen, is in de Cultuurnotaperiode 2001-2004 gestegen van 3,2 tot ongeveer 3,5 miljoen. Het aantal bezoeken in het buitenland geeft een wisselend beeld, waarbij de ensembles en theatergezelschappen een stijging te zien geven. Het CBS telde in 2003 ruim 17 miljoen bezoeken aan de podiumkunsten. Het gaat hier om podia die meer dan 10 voorstellingen per jaar geven, inclusief popmuziek. Eerder is aangegeven dat de vergelijkbaarheid beperkt is omdat het CBS podia met minder dan 10 voorstellingen per jaar niet meetelt en ook festivals buiten beschouwing laat. Anderzijds worden aan OCW-zijde de bezoeken aan Fondsvoorstellingen niet meegeteld.

Mediagebruik

Figuur 5.4.6 laat de trend in het mediagebruik in de periode 1975-2000 zien van de bevolking boven de 12 jaar. De tijd die mensen aan radio en gedrukte media besteden neemt af, de tijd besteed aan het kijken naar televisie en video neemt toe. Het meest spectaculair is de toename van het internetgebruik vanaf 1985.

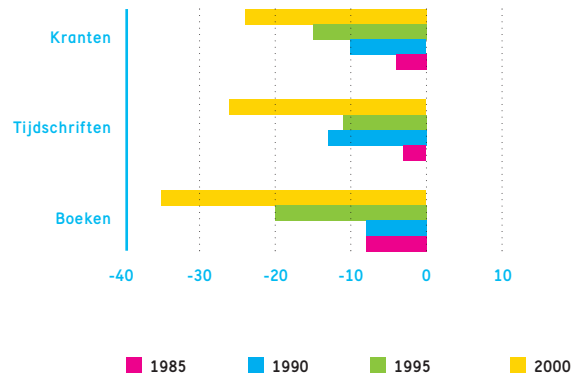
Figuur 5.4.1 Cultuurbereik naar sector

Geïndexeerde ontwikkelingen in bezoek en beoefening, 1983=100

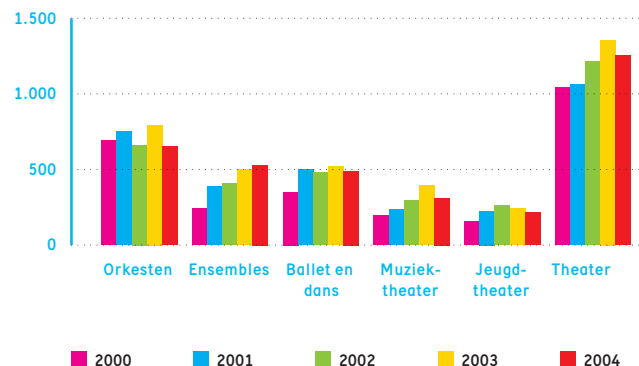
Figuur 5.4.2 Tijdbesteding lezen

Als percentage van de tijd die er in 1980 aan besteed werd

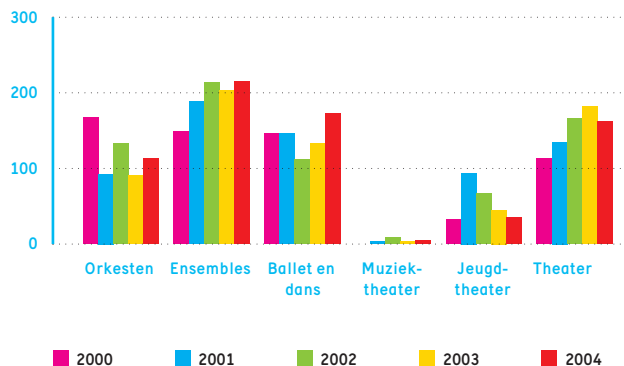
Figuur 5.4.3 Bezoeken aan podiumkunsten Nederland

Aantal bezoeken (x 1.000), OCW gesubsidieerde instellingen, exclusief fondsen

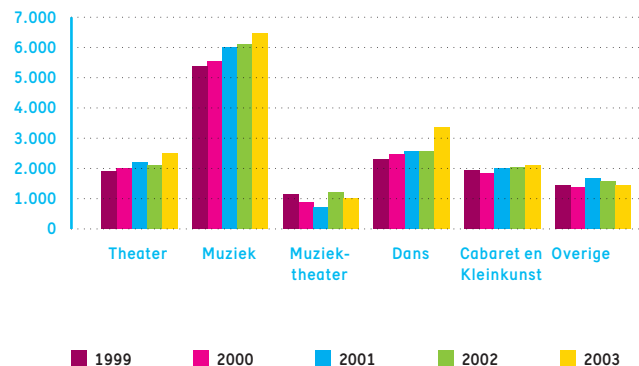
Figuur 5.4.4 Bezoeken aan podiumkunsten buitenland

Aantal bezoeken (x 1.000), OCW gesubsidieerde instellingen, exclusief fondsen

Figuur 5.4.5 Bezoeken aan alle professionele podiumkunsten

Aantal bezoeken (x 1.000), exclusief podia < 10 uitvoeringen per jaar

Bereik van bibliotheken

De laatste jaren is er een dalend aantal mensen lid van een openbare bibliotheek. De daling van het aantal leden leidt echter niet tot een daling van het aantal vestigingen, zodat iedereen in de gelegenheid blijft binnen een beperkte reisafstand gebruik te blijven maken van deze voorziening.

Een opvallend beeld geeft het gebruik van bibliotheken door allochtonen. Het lenen van boeken neemt over de hele linie af, maar is in de periode 1995-2003 bij allochtonen van Turkse en Marokkaanse afkomst juist toegenomen. Een belangrijke verklaring ligt in de andere leeftijdsopbouw: van de autochtone Nederlanders is minder dan een kwart jonger dan 20 jaar, bij Turken en Marokkanen ligt dit rond de 40 procent. Jeugdigen komen - via school - van alle leeftijdsgroepen het meest in de bibliotheek. Een andere stimulans voor bibliotheekbezoek is de mogelijkheid tot internetgebruik (het pc-bezit onder allochtonen ligt lager) en de intensivering van het inburgeringsbeleid (taalvaardigheid).

Museumbezoek

Het aantal bezoeken aan musea beweegt zich al sinds de jaren negentig rond de 20 miljoen. De rijksge subsidieerde musea nemen hiervan ruim 6 miljoen voor hun rekening. Een positieve trend is dat het aantal schoolgroepen dat de rijksge subsidieerde musea bezoekt van 2003 tot 2004 is toegenomen van ruim 12 duizend tot bijna 30 duizend. Hierin is een effect zichtbaar van het project Cultuur en School.

Bezoeken aan archieven

Bezoeken aan archieven zijn in de periode 1980-2000 bijna verdubbeld tot 471 duizend. Cijfers over de effecten van het Convenant Archieven, in 2002 gesloten tussen de VNG, IPO, Waterschappen en OCW ter bevordering van grotere publiekstoegankelijkheid (in 2005 afgerond), zijn nog niet beschikbaar.

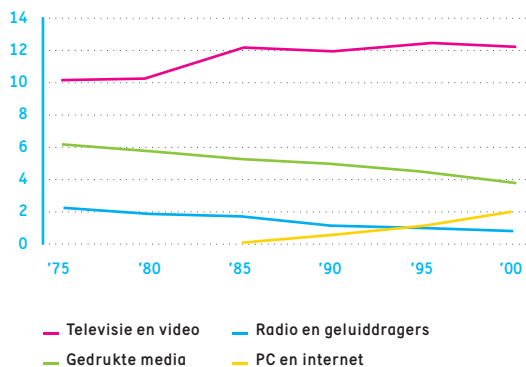
Cultuurbereik naar leeftijd en etniciteit

Niets nieuws is dat cultuurbereik samenhangt met opleidingsniveau: hoe hoger de opleiding, hoe hoger de cultuurparticipatie. Ook is bekend dat over de hele linie vrouwen meer belangstelling hebben voor cultuur dan mannen. Voor het cultuurbereik onder jeugd en allochtonen was de laatste jaren intensievere beleidsaandacht. Tussen 1999 en 2003 steeg het aantal kinderen en jongeren dat jaarlijks een museum bezoekt aanzienlijk. Hier lijken de effecten van het project Cultuur en School zichtbaar.

Bij de (traditionele) podiumkunsten (exclusief popmuziek) is een dergelijke groei niet waarneembaar. Het cultuurbereik onder allochtonen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst loopt over de hele linie achter op dat van autochtonen, al wordt dit voor een deel verklaard door het gemiddeld lagere opleidingsniveau. Een bescheiden groei in de cultuurparticipatie is zichtbaar in de periode 1999-2003, met name in het museumbezoek.

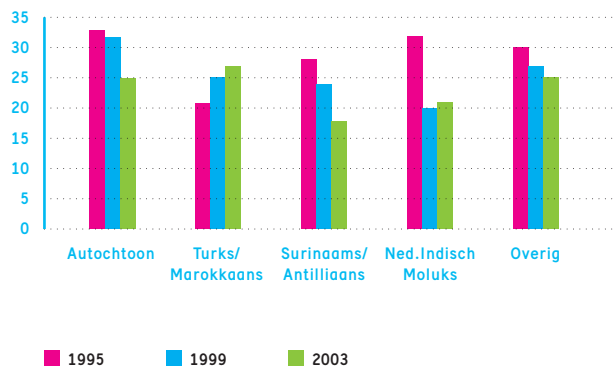
Figuur 5.4.6 Mediagebruik Nederlandse bevolking

Bevolking van 12 jaar en ouder, in uren per week

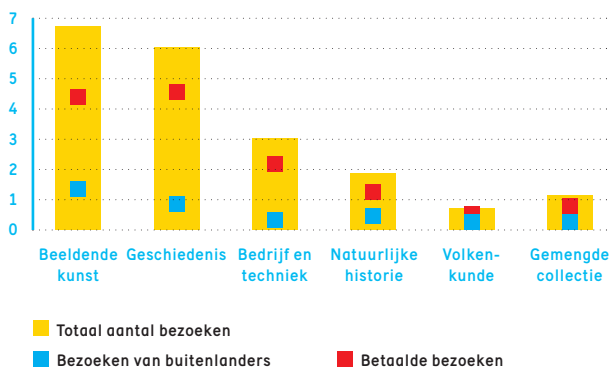
Figuur 5.4.7 Lenen van boeken naar herkomstgroep

Als percentage van de bevolkingsgroep, 6 jaar en ouder, in de afgelopen 4 weken

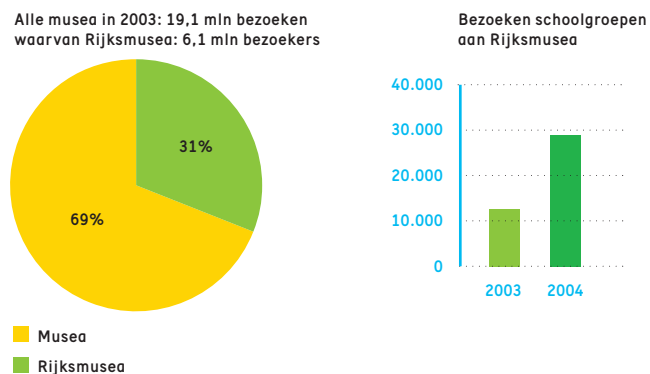
Figuur 5.4.8 Bezoeken aan alle musea

Inclusief Rijksmusea, in miljoenen bezoeken, 2003

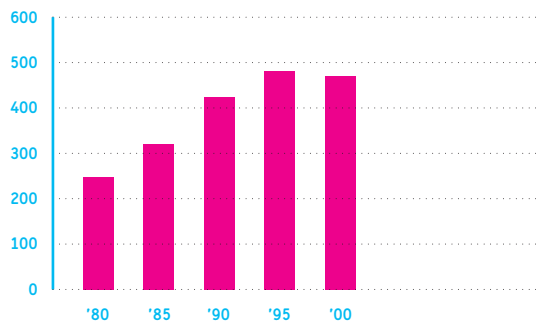
Figuur 5.4.9 Bezoeken aan Rijksmusea

Totaal (in miljoenen personen) en van schoolgroepen, 2003

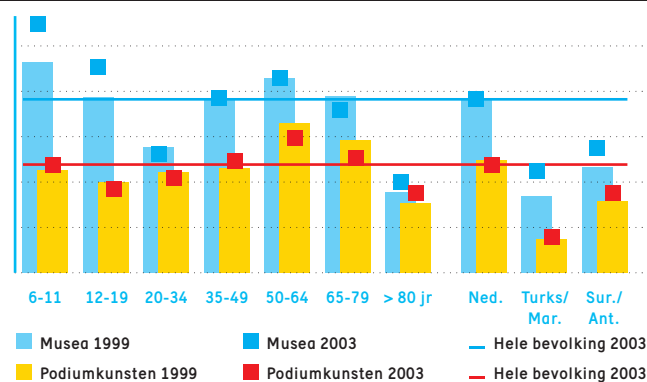
Figuur 5.4.10 Bezoeken aan archieven

In absolute aantallen (x 1.000)

Figuur 5.4.11 Cultuurbereik naar leeftijd en etniciteit

Percentage van de bevolking dat minimaal één bezoek bracht in het afgelopen jaar

6.1 Input: investeringen, uitgaven en personeel

R&D-investeringen en -uitgaven

Kon Nederland in de jaren negentig de internationale ontwikkeling nog bijbenen - de Nederlandse R&D-uitgaven schommelen dan lange tijd rond 2 procent van het BBP - , na 1999 is de ontwikkeling in Nederland het tegendeel van die internationale ontwikkeling, namelijk sterk dalend. Niet alleen bedrijven laten teruglopende investeringen zien, ook aan de kant van de overheid is er sprake van daling, een daling die overigens al gestart is in 1990. Het gemiddelde niveau van het OESO-landen ligt beduidend hoger dan dat van Nederland, terwijl ook het EU-gemiddelde vanaf 2001 hoger is dan het Nederlandse gemiddelde. In 2003 lijkt Nederland weer langzaam uit het dal te klimmen. Bij alle landen met een hoger BBP-percentagete dan Nederland is de relatief sterke private financiering de voornaamste reden van dat hogere aandeel. De achterblijvende Nederlandse R&D-investeringen van bedrijven worden voor een deel verklaard door 1) het afnemend belang van de industrie in de Nederlandse economie, 2) een verschuiving van de R&D-intensieve industrie naar de minder R&D-intensieve dienstensector en 3) een verschuiving van R&D-intensieve hoogtechnologische bedrijfstakken naar laagtechnologische bedrijfstakken.

R&D-personeel

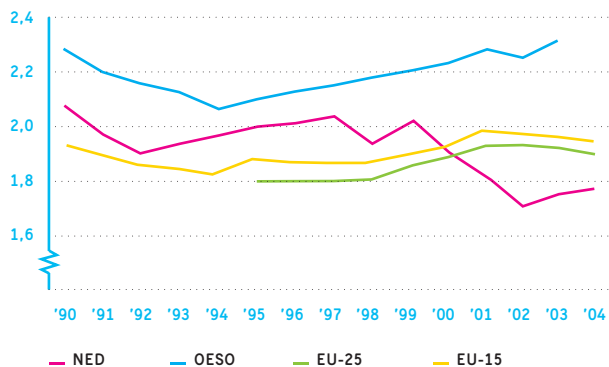
Nederland heeft relatief weinig R&D-personeel in verhouding tot de beroepsbevolking, hetgeen vooral veroorzaakt wordt door het lage aandeel onderzoekers. Als percentage van de beroepsbevolking is er in Nederland sinds de jaren negentig sprake van een gelijkblijvende omvang van het personeel dat wordt ingezet voor de uitvoering van R&D, maar na 2001 is er sprake van een daling: de omvang van het R&D-personeel neemt tussen 2001 en 2002 en tussen 2002 en 2003 af met 2 procent (bij bedrijven zelfs met 5 procent).

Het aandeel vrouwen in wetenschappelijke functies

Sinds enkele jaren is de aandacht voor specifieke groepen binnen het onderzoek versterkt. Omdat Nederland een relatief gering aandeel vrouwelijke onderzoekers heeft in vergelijking met andere landen, vormen vrouwen een belangrijk potentieel. Het aandeel vrouwelijke afgestudeerden aan universiteiten is immers ongeveer de helft, terwijl het aandeel vrouwelijke onderzoekers slechts 17 procent is. De universiteiten hebben het hoogste aandeel vrouwelijke onderzoekers (bijna 30 procent), gevolgd door de onderzoeksinstellingen (25 procent) en daarna de bedrijven (9 procent). Er is ook aandacht voor potentiële onderzoekers onder allochtonen (met het NWO-programma Mozaïek) en onderzoekers uit het buitenland (via snellere procedures).

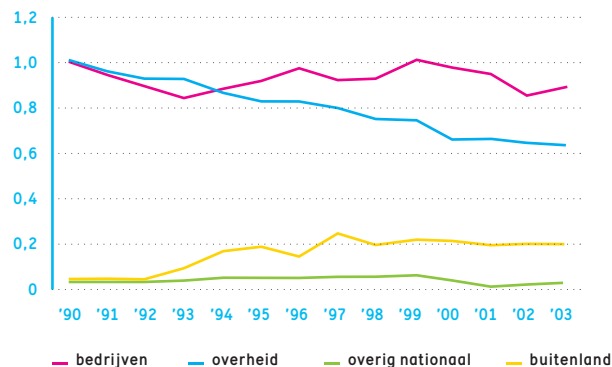
Figuur 6.1.1 R&D-uitgaven

Als percentage van het BBP

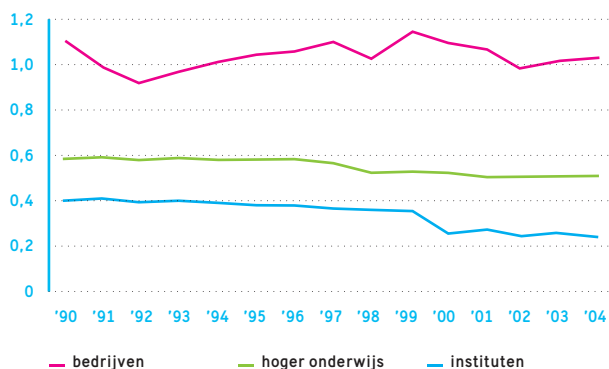
Figuur 6.1.2 R&D-uitgaven in Nederland naar financieringsbron

Als percentage van het BBP

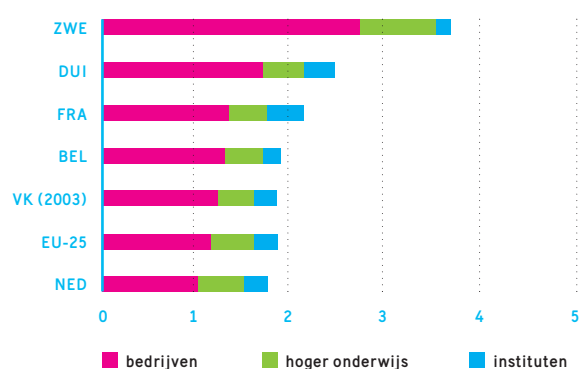
Figuur 6.1.3 R&D-uitgaven in Nederland naar sector van uitvoering

Als percentage van het BBP

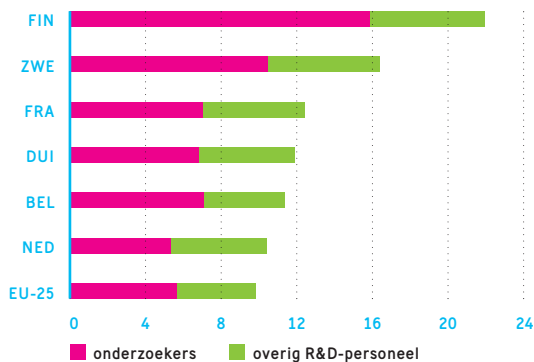
Figuur 6.1.4 R&D-uitgaven naar sector van uitvoering

Als percentage van het BBP, 2004

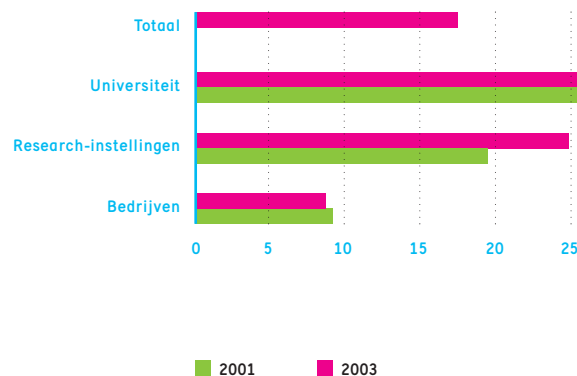
Figuur 6.1.5 R&D-personeel

Per 1000 personen van de beroepsbevolking, 2003

Figuur 6.1.6 Vrouwelijk wetenschappelijk personeel in Nederland, per sector

Als percentage van het totaal, 2001 en 2003

6.2 Proces: instellingen en samenwerking

Financieringsstromen

De investeringen in R&D vertonen een diversiteit aan stromen. Bedrijven financieren niet alleen onderzoek binnen bedrijven, maar weten ook de (semi-)publieke instellingen te vinden. Op die wijze wordt kennis die is ontwikkeld in een meer fundamentele setting, bijvoorbeeld bij universiteiten en semi-publieke instellingen als TNO en de GTI's, omgevormd tot kennis die door bedrijven gebruikt kan worden om bedrijfsproducten en bedrijfsprocessen te vernieuwen (innovatie). Nederland neemt wat de financiering van (semi-)publieke instellingen door bedrijven internationaal een sterke positie in. Het aandeel privaat gefinancierd onderzoek in publieke instellingen verdubbelde, van 6 procent in 1990 tot 12 procent in 2001, maar nam daarna weer licht af, vooral door een mindere financieringsstroom van bedrijven naar de instituten in de (semi-)publieke sector. Waar in het buitenland de private stromen vooral richting universiteiten gaan, is in Nederland het aandeel van de (semi-)publieke instellingen het grootst, al neemt het verschil met de universiteiten af. De private financiering van het hoger onderwijs is in de jaren negentig namelijk sterk toegenomen, van 0,9 procent in 1990 tot een niveau van 6,8 procent in 2003.

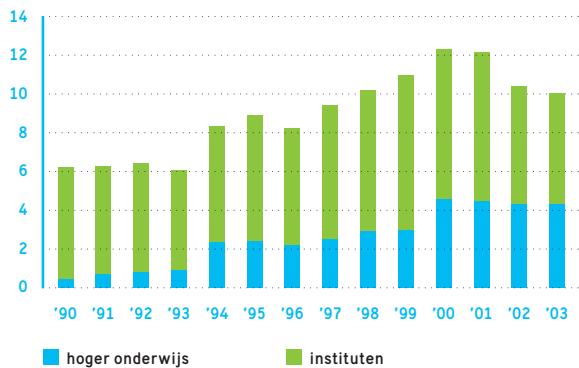
Samenwerking bij publiceren

Samenwerking uit zich niet alleen in financiële stromen, maar ook in gezamenlijk publiceren. Onderzoek is een internationale aangelegenheid. Nederlandse onderzoekers uit de verschillende sectoren werken veel met elkaar samen en publiceren veel samen in zogenaamde co-publicaties. Dat is overigens geen specifiek Nederlands verschijnsel, maar vindt overal ter wereld plaats; in kleine economieën overigens wat meer dan in grotere economieën. Kleinere economieën produceren immers minder kennis dan grotere economieën en zijn dus meer afhankelijk van het absorberen van kennis uit andere landen, wat via internationale samenwerking te realiseren is.

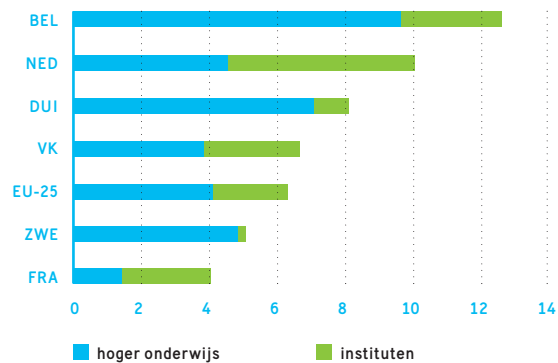
Er is sprake van een hoog aandeel wetenschappelijke co-publicaties en die vorm van samenwerking neemt in de loop der jaren alleen maar toe. De internationale samenwerking bij co-publicaties voor Nederland stijgt van ongeveer 30 procent in 1994 tot bijna 45 procent in de periode 2000-2003. Nederlandse onderzoekers publiceren vooral samen met onderzoekers van andere EU-landen. Dit wordt mede versterkt doordat in het onderzoek van de Europese Kaderprogramma's de nadruk wordt gelegd op het creëren van internationale consortia.

Van alle Nederlandse publicaties in wetenschappelijke tijdschriften is ongeveer 20 procent niet gebaseerd op samenwerking en 80 procent op samenwerking, welke te onderscheiden valt naar ongeveer gelijke delen van nationale en internationale samenwerking. Dit patroon (40-40-20) doet zich globaal voor bij universiteiten. Niet-universitaire instituten en bedrijven werken internationaal wat meer samen, terwijl de overige publieke instellingen, de overheidsinstellingen en de medische centra wat meer nationale samenwerking hebben.

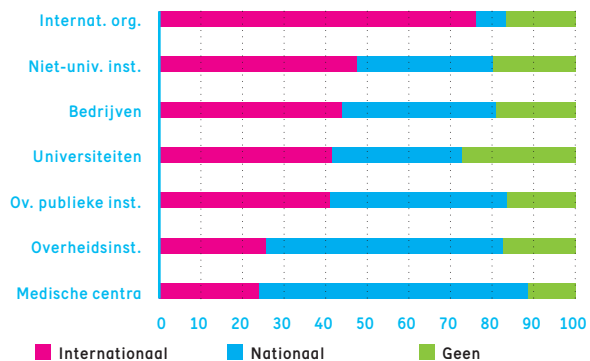
Figuur 6.2.1 In publieke instellingen uitgevoerd onderzoek, Nederland
Aandeel door bedrijven gefinancierd

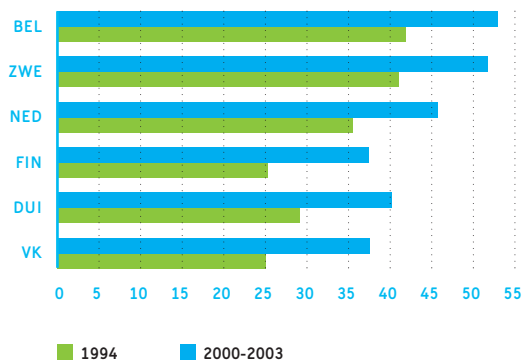
Figuur 6.2.2 In publieke instellingen uitgevoerd onderzoek, Internationaal
Aandeel door bedrijven gefinancierd, 2003

Figuur 6.2.3 R&D-samenwerking van instellingen in Nederland
Publicaties naar type co-publicaties, in % van totaal, 2000-2003

Figuur 6.2.4 R&D-samenwerking
Internationale co-publicaties als aandeel van alle publicaties

6.3 Output: resultaten

Wetenschappelijke output

De omvang van de wetenschappelijke output van Nederlandse onderzoekers, in de vorm van publicaties in internationale wetenschappelijke tijdschriften, is internationaal goed te noemen, zeker gezien de grootte van Nederland. Nederland produceert per jaar ongeveer 20 duizend wetenschappelijke publicaties, gemiddeld per werkdag ongeveer 80 publicaties. Dat komt overeen met 2,5 procent van de wereldproductie. Het aantal Nederlandse onderzoekers in aanmerking genomen is er, vergeleken met andere landen, sprake van een hoge productiviteit.

De universiteiten zijn met 69 procent van het totaal de grootste producent van die publicaties. Niet-universitaire onderzoeksinstituten zijn goed voor 17 procent, bedrijven voor 6 procent. De overige 8 procent komen voor rekening van ziekenhuizen, overheidsinstituten en de internationale organisaties die in Nederland zijn gehuisvest.

In 2003 vonden er ruim 2.600 promoties plaats. Het aantal promoties (afgezet tegen de leeftijdsgroep 25-34 jarigen) vertoont tussen 1990 en 2003 een sterke stijging, vooral in de eerste helft van de jaren negentig en vanaf 2000. De gemiddelde jaarlijkse groei is ruim 4 procent. De promoties spelen zich voor driekwart af in de bètawetenschappen. Dit aandeel is de laatste jaren tamelijk stabiel. Van de promovendi is ongeveer 40 procent vrouw. Bij de technische wetenschappen is dit aandeel veel lager (19 procent), terwijl het bij de medische wetenschappen en de alfa- en gammawetenschappen hoger ligt.

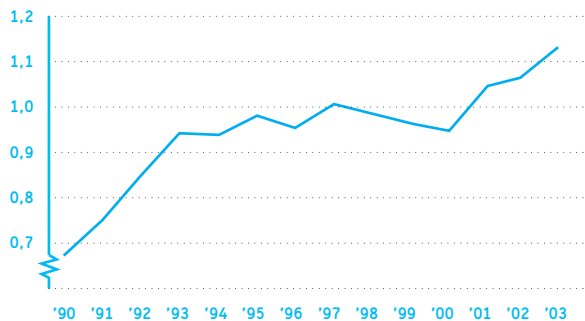
Technologische output

Ook wat betreft het aantal octrooien per onderzoeker doet Nederland het goed vergeleken met andere landen. Dat geldt vooral voor de Nederlandse octrooien bij het Europese octrooibureau EPO. Wel moet bedacht worden dat de Nederlandse positie voor een belangrijk deel te danken is aan Philips (73 procent van de Nederlandse octrooiaanvragen bij EPO).

Octrooien zijn vooral het resultaat van onderzoek in de private sector. De octrooiproductie van (semi-) publieke instellingen is relatief klein en blijkt de laatste jaren ook te dalen. Het is van belang te weten dat de bijdrage van onderzoekers uit de (semi-)publieke sector voor een deel onzichtbaar is, omdat een octrooi vanuit het oogpunt van kosten en beheer vaak wordt overgedragen aan een bedrijf, al blijft de betrokken onderzoeker wel mede-uitvinder.

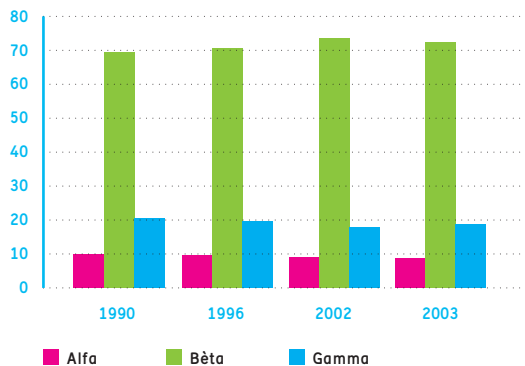
Figuur 6.3.1 Aantallen promoties

Per duizend personen van de leeftijdsgroep 25-34 jaar

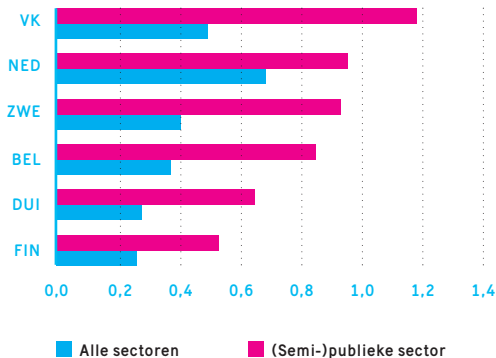
Figuur 6.3.2 Aantallen promoties

Naar alfa, bèta en gamma, in procenten van totaal

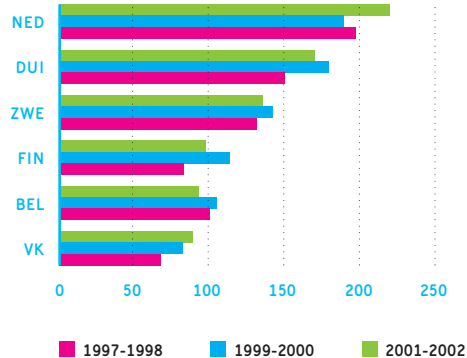
Figuur 6.3.3 Het aantal wetenschappelijke publicaties

Per onderzoeker, 2000-2003

Figuur 6.3.4 Europese (EPO) octrooien

Per 1000 onderzoekers bedrijfsleven

6.4 Outcome: effecten

Wetenschappelijke effecten

Het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek is van een hoogstaand niveau, zoals blijkt uit de relatief hoge citatiescore. Deze score ligt 26 procent boven het mondiale gemiddelde. Dat hoge niveau doet zich voor in alle sectoren waar onderzoek wordt uitgevoerd, al is er wel verschil tussen sectoren. De citatiescore van de verschillende sectoren varieert van 0,99 voor de overige publieke instellingen als musea en bibliotheken tot 1,38 voor de niet-universitaire publieke onderzoeksinstituten, waaronder de NWO- en KNAW-instituten, het RIVM, TNO en de GTI's (NWO-FOM en het NKI hebben zelfs een citatiescore boven de 2).

De eerder geconstateerde samenwerking tussen onderzoekers leidt tot hogere citatiescores, zeker wanneer er sprake is van internationale samenwerking. Dat geldt ook voor andere landen. Het geldt voor alle institutionele sectoren en ook voor bijna alle disciplinaire gebieden. Opvallend daarbij zijn de hoge citatiescores voor de internationale co-publicaties bij de gammawetenschappen (variërend van 1,14 tot 1,69), bij taalwetenschappen (1,78) en recht (1,80).

Maatschappelijke effecten

Verschillende figuren die netwerken representeren van publieke met private partijen (zie NOWT, 2005) laten zien dat er sterke banden bestaan op diverse terreinen tussen publieke kennisinstellingen en bedrijven. Ze geven slechts een gedeeltelijk beeld van het maatschappelijk gebruik van resultaten van publiek onderzoek.

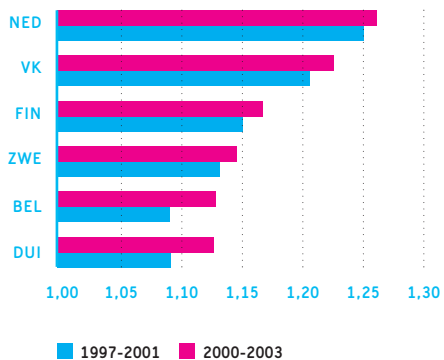
Op het niveau van de disciplines blijkt het Nederlandse publieke onderzoek relatief goed aan te sluiten op de kennisbehoeften van de Nederlandse industrie in een viertal gebieden: landbouw- en voedingswetenschappen, milieuwetenschappen en -technologie, chemie en chemische technologie en elektrotechniek en telecommunicatie. Dit zijn ook de gebieden waarin in Nederland grote bedrijven actief zijn.

Kijken we naar de belangstelling van Nederland voor wetenschap en technologie, dan laat een internationale vergelijking zien dat Nederlanders zeer geïnteresseerd zijn in nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen. Qua feitenkennis wijkt Nederland niet af van andere landen.

Terwijl Nederlanders overwegend positief staan tegenover de economische betekenis van wetenschap en technologie, een houding die ook voor andere landen geldt, is men minder dan in andere landen geneigd te zeggen dat de overheid meer geld moet uitgeven voor wetenschappelijk onderzoek als dat ten koste gaat van andere overheidsuitgaven.

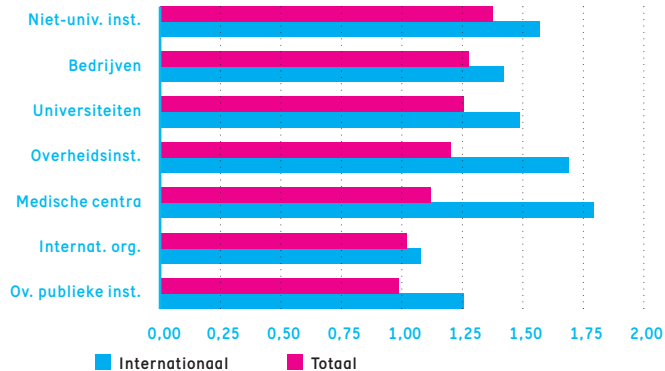
Figuur 6.4.1 Relatieve citatiescore

2000-2003, genormeerd op het wereldgemiddelde (=1)

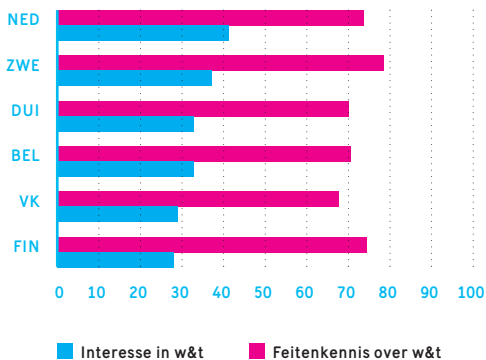
Figuur 6.4.2 Relatieve citatiescore naar institutionele sector

2000-2003, genormeerd op het wereldgemiddelde (=1)

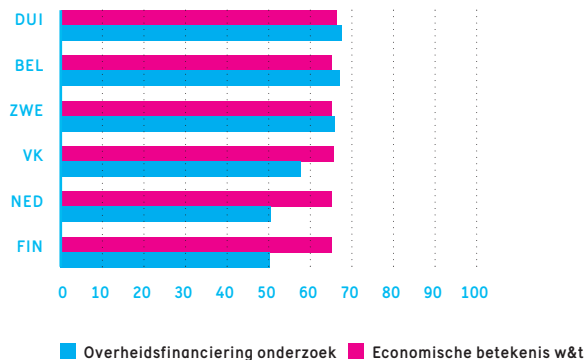
Figuur 6.4.3 Publiekshouding m.b.t. wetenschap en technologie (1)

Percentage respondenten met interesse en feitenkennis

Figuur 6.4.4 Publiekshouding m.b.t. wetenschap en technologie (2)

Percentage resp. over belang overheidsfinanciering en economische betekenis

Definities en bronnen

Figuur 3.1.1: Stroomschema onderwijs 2004

Bron: OCW (CFI), Onderwijsmatrix 2004

Definitie: De doorstroom en uitstroom van leerlingen/studenten in 2004 uitgedrukt als percentage van de totale uitstroom uit het basisonderwijs (inclusief het speciaal basisonderwijs en het speciaal onderwijs).

Figuur 3.1.2: Onderwijs in het kort

Bron: OCW, Kerncijfers 2001-2005 OCW, Tabel 1.1, 1.2 en 1.3

Definities: Zie Kerncijfers 2001-2005 OCW.

Figuur 3.1.3: Demografische ontwikkelingen

Bron: CBS StatLine

Definitie: De omvang van de voor de verschillende onderwijssoorten relevante leeftijdsgroepen. Voor po zijn dit de 4 t/m 11 jarigen, voor vo de 12 t/m 18 jarigen. Voor het mbo de 17 t/m 22 jarigen en voor het hoger onderwijs de 18 t/m 24 jarigen.

Figuur 3.1.4: Conjuncturele ontwikkeling

Bron: CPB

Definitie: De procentuele volumemutatie in het Bruto Binnenlands Product (BBP).

Toelichting: Dit kengetal wordt algemeen gebruikt als maatstaf voor de economische groei.

Figuur 3.2.1: Cultuurstelsel in Beeld

Bron: OCW

Definitie: n.v.t.

Figuur 3.2.2: Uitgaven OCW aan Cultuur

Bron: Jaarverslagen Ministeries van OCW, VROM (Bureau Rijksbouwmeester), Buitenlandse Zaken, CBS.

Definitie: Gebaseerd op de berekening zoals gehanteerd in de Brief van de Staatssecretaris van OCW TK 2001-2002 27 432, nr 43, bijlage 2. Meegeteld zijn de uitgaven voor Cultuur (Artikel 14), Cultuuruitgaven art 15 (omroeporkesten, stimuleringsfonds culturele omroepproducties, Filmfonds voor de Omroep Cobo), de Cultuurinspecties (Artikel 19), de Raad voor Cultuur (Artikel 20), regeling Kunst bij Rijksgebouwen (ministerie van VROM), ministerie van Buitenlandse Zaken (Hgis gelden cultuur), belastingderving filmbeleid Ministerie van Financiën.

Kosten voor het kunstvakonderwijs zijn buiten de berekening gehouden.

Rijksuitgaven: rijksuitgaven “in enge zin”, dat wil zeggen exclusief staatsschuld, aanvullende posten en de fondsen (zoals gemeentefonds).

Bruto Binnenlands Product: som van de lonen, salarissen, sociale lasten, de directe belastingen minus subsidies, de afschrijvingen en het overige inkomen (netto). CBS (na herziening 2005)

Figuur 3.2.3: Culturele werkgelegenheid in Europa

Bron: Eurostat, *Cultural Employment in Europe*

Definitie: “*Cultural employment covers both cultural occupations in the whole economy and any employment in cultural sectors of the economy (cultural economic activities). Cultural occupations are professional activities with a cultural dimension, such as librarians, writers, performing artists, architects, etc. (ISCO classification). All these occupations are taken into account, whatever the main activity of the employer. Cultural activities include publishing, motion picture and video activity, wholesale and retail of cultural goods (NACE classification). All employment is taken into account, whatever the occupation (artistic, technical, administrative, managerial).*”

Figuur 3.3.1: Nederlandse kennissysteem en kennisstromen

Bron: NOWT-2003, CWTS

Definitie: n.v.t.

Figuur 3.3.2: Het wetenschappelijk en technisch arbeidspotentieel

Bron: EUROSTAT

Definitie: Personen met een hbo- of wo-opleiding of personen die werkzaam zijn in een beroep op het gebied van wetenschap en technologie.

Figuur 4.1.1: Onderwijsdeelname naar leeftijd

Bron: OCW (CFI), Leerlingen- en studententellingen 1990 en 2005

Definitie: Het aantal leerlingen/studenten per leeftijd, dat deelneemt aan het door OCW en LNV bekostigde onderwijs (voltijd en deeltijd) in 1990 en 2005 als percentage van de totale Nederlandse bevolking in de betreffende leeftijd.

Figuur 4.1.2: Keuze na het tweede leerjaar vo

Bron: OCW (CFI), Leerlingen- en studententellingen 1995-2005

Definitie: De procentuele verdeling van deelnemers in het derde leerjaar vo over zorg, vmbo en havo/vwo. Geteld worden die deelnemers die op 1 oktober zijn ingeschreven (geteld of geraamd) bij de onderwijsinstellingen en gerechtigd zijn onderwijs te volgen (bijvoorbeeld door betaling van les-, cursus-, of collegegeld).

Toelichting: Zorgleerlingen zijn leerlingen die voor lwoo of pro in aanmerking komen (en voor 2002 leerlingen uit het svo/lom, svo/mlk en het ivbo).

Figuur 4.1.3: Meisjes en jongens in het derde leerjaar vo

Bron: OCW (CFI), Leerlingen- en studententellingen 2000 en 2005

Definitie: De procentuele verdeling van jongens en meisje in het derde leerjaar vo uitgesplitst naar zorg, vmbo en havo/vwo. Geteld worden die deelnemers die op 1 oktober zijn ingeschreven (geteld of geraamd) bij de onderwijsinstellingen en gerechtigd zijn onderwijs te volgen (bijvoorbeeld door betaling van les-, cursus-, of collegegeld).

Toelichting: Zorgleerlingen zijn leerlingen die voor lwoo of pro in aanmerking komen (en voor 2002 leerlingen uit het svo/lom, svo/mlk en het ivbo).

Figuur 4.1.4: Niet-westerse allochtonen in het derde leerjaar vo

Bron: CBS StatLine

Definitie: Het aantal niet-westerse allochtone leerlingen als percentage van het totale aantal leerlingen in het totale vo, vmbo-3 en havo/vwo-3.

Figuur 4.1.5: Aantal jongeren dat havo-diploma behaalt, naar etniciteit

Bron: CBS StatLine

Definitie: Het aantal havo gediplomeerden als percentage van het totale aantal 17-jarigen van de subgroep.

Figuur 4.1.6: Aantal jongeren dat vwo-diploma behaalt, naar etniciteit

Bron: CBS StatLine

Definitie: Het aantal vwo gediplomeerden als percentage van het totale aantal 17-jarigen van de subgroep.

Figuur 4.1.7: OCW-uitgaven voor onderwijs per deelnemer

Bron: OCW/CBS, Zie: Kerncijfers 2001-2005 OCW, Figuur 2.26

Definitie: Zie Kerncijfers 2001-2005 OCW.

Figuur 4.1.8: Uitgaven aan onderwijsinstellingen per deelnemer

Bron: OESO, Education at a Glance 2005, Tabel B1.1

Definitie: De gesaldeerde jaarlijkse uitgaven per onderwijssector gedeeld door het aantal onderwijsdeelnemers in dezelfde onderwijssector en op de peildatum in hetzelfde jaar.

- Primair onderwijs: basisonderwijs en speciaal onderwijs
- Secundair onderwijs: voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs
- Tertiair onderwijs: hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs (incl./excl. de uitgaven aan onderzoek (R&D))

Figuur 4.1.9: Totale onderwijsuitgaven

Bron: OESO, Education at a Glance 2005, Tabel B2.1a

Definitie: De totale onderwijsuitgaven (publiek en privaat) aan onderwijsinstellingen als percentage van het BBP. Dit is exclusief de kosten van studiefinanciering, maar inclusief de kosten van het onderzoek aan universiteiten, de uitgaven door gemeenten en de deelnemersbijdragen aan instellingen (inclusief les- en collegegeld).

Figuur 4.1.10: Solvabiliteit instellingen

Bron: OCW (CFI)

Definitie: De solvabiliteit geeft aan op welke wijze de bezittingen, die op de actiefzijde van de balans staan, zijn gefinancierd, namelijk met eigen vermogen (exclusief voorzieningen) en/of vreemd vermogen.

Figuur 4.1.11: Rentabiliteit instellingen

Bron: OCW (CFI)

Definitie: Dit kengetal geeft aan welk deel van de totale baten c.q. opbrengsten over blijft na aftrek van de lasten c.q. kosten.

Figuur 4.2.1: Scholen basisonderwijs: kwaliteit

Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderwijsverslag 2005/2006

Definitie: Percentage van de beoordeelde scholen dat voldoende scoort op de geselecteerde kwaliteitskenmerken op basis van een representatieve steekproef.

Figuur 4.2.2: Scholen basisonderwijs: resultaten

Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderwijsverslag 2005/2006

Definitie: Waardering van de resultaten van scholen aan het eind van de schoolperiode ten opzichte van het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

Figuur 4.2.3: Scholen voortgezet onderwijs: kwaliteit

Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderwijsverslag 2005/2006

Definitie: Percentage van de beoordeelde scholen dat voldoende scoort op de geselecteerde kwaliteitskenmerken.

- Figuur 4.2.4:** Scholen bve
Bron: Inspectie van het Onderwijs, Onderwijsverslag 2005/2006
Definitie: Percentage van de beoordeelde scholen dat voldoende scoort op de geselecteerde kwaliteitskenmerken. 'Kwaliteitsborging en -verbetering' en 'Opleidingsresultaten' worden op unitniveau beoordeeld. 'Toegankelijkheid' wordt op instellingsniveau beoordeeld omdat een beoordeling op unit- of opleidingsniveau geen recht doet aan de activiteiten die instellingen verrichten op het vlak van toegankelijkheid.
- Figuur 4.2.5:** Waardering hbo-opleidingen door visitatiecommissies
Bron: OCW, Kennis in Kaart 2005, Figuur 35
Definitie: Voor de verschillende aspecten wordt het aantal opleidingen vermeld, dat op dit aspect onvoldoende, voldoende of goed scoort. Het ongewogen gemiddelde is berekend door de onderdelen op alle aspecten te kwantificeren (onvoldoende=2, voldoende=3, goed=4) en vervolgens rekenkundig te middelen. Een gemiddelde beneden 2,5 is als 'onvoldoende' geteld, een gemiddelde vanaf 3,5 als 'goed'.
- Figuur 4.2.6:** Waardering wo-opleidingen door visitatiecommissies
Bron: OCW, Kennis in Kaart 2005, Figuur 36
Definitie: De visitatiecommissies gebruiken een enigszins uiteenlopende systematiek, meestal met een vijfpuntsschaal met niveaus --, -, 0, + en ++, dan wel met cijfers 1-10. Deze scores zijn op één noemer gebracht, waarna gemiddelde scores per opleiding zijn berekend. Minder dan 6 is als 'onvoldoende' geteld, 6-7 als 'voldoende', 7-8 als 'goed' en boven 8 als excellent.
- Figuur 4.2.7:** Mening van Nederlanders over de kwaliteit van het onderwijs
Bron: MarketResponse Nederland/The Smart Agent Company i.o.v. OCW, Onderwijsmeter 2005
Definitie: De waardering van Nederlanders over de kwaliteit van het onderwijs uitgedrukt in een rapportcijfer lopend van 1 tot 10.
- Figuur 4.2.8:** Mening over de kwaliteit van leraren
Bron: MarketResponse Nederland/The Smart Agent Company i.o.v. OCW, Onderwijsmeter 2005
Definitie: Voor po en vo de waardering van ouders over de kwaliteit van de leraren van hun kind en voor mbo, hbo en wo de waardering van Nederlanders over de kwaliteit van leraren in het algemeen. Beiden uitgedrukt in een rapportcijfer lopend van 1 tot 10.
- Figuur 4.2.9:** Mening ouders over de school van hun kind
Bron: MarketResponse Nederland/The Smart Agent Company i.o.v. OCW, Onderwijsmeter 2005
Definitie: De waardering van ouders over de kwaliteit van de school van hun kind uitgedrukt in een rapportcijfer lopend van 1 tot 10.

Figuur 4.2.10: Leeftijdsopbouw onderwijzend personeel

Bron: OCW (CFI)

Definitie: Alle personeelsleden die in dienst zijn bij de instellingen en/of die door de instellingen zijn ingehuurd (uitzendkrachten of geleend personeel) op de peildatum. Eén fte komt overeen met een volledige aanstelling van 36 uur per week zonder ADV (of 40 uur met recht op 10% ADV).

Figuur 4.2.11: Lesuitval naar schooltype

Bron: Regioplan i.o.v. OCW, Lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2004-2005

Definitie: Percentage uitgevallen lessen (echte lesuitval) ten opzichte van de totale roostertijd.

Figuur 4.2.12: Leerling-leraar ratio

Bron: OESO, Education at a Glance 2005, Tabel D.2.2

Definitie: Het aantal leerlingen of studenten (omgerekend naar fulltime leerlingen/studenten) gedeeld door het aantal leraren, in fulltime equivalenten.

- Primair onderwijs: basisonderwijs en speciaal onderwijs
- Secundair onderwijs: voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs

Figuur 4.3.1: Verwachte rendementen

Bron: OCW (CFI), Onderwijsmatrices 2000-2004, berekeningen OCW

Definitie: Uit een cohortsimulatie berekend percentage eerstejaars dat uiteindelijk een diploma behaalt.

Toelichting: Het verwachte rendement wordt geschat op basis van het rendement van de instroom in een bepaald jaar. Uit een vergelijking van deze gegevens met de "echte" rendementen zoals deze uit cohortstudies komen, blijkt dat deze inschatting niet veel afwijkt. Voordeel van deze benadering met verwachte rendementen is dat deze snel beschikbaar zijn en dat ze vergelijkbaar zijn over de verschillende sectoren heen. Wanneer de stroomgegevens op basis van het onderwijsnummer beschikbaar zijn, vormt de feitelijke schoolloopbaan de basis.

Figuur 4.3.2: Verwachte verblijfsduur gediplomeerden

Bron: OCW (CFI), Onderwijsmatrices 2000-2004, berekeningen OCW

Definitie: Uit een cohortsimulatie berekend gemiddelde tijdsduur tussen de peildatum waarop deelnemers zijn geteld als eerstejaars en het moment waarop ze met diploma uitstromen.

Toelichting: Deze verwachte verblijfsduren zijn op een vergelijkbare manier geschat als de verwachte rendementen. Ook deze verblijfsduren zijn vergeleken met de verblijfsduren uit de cohortstudies, de afwijkingen zijn beperkt.

- Figuur 4.3.3:** Belangrijke overgangen tussen onderwijssoorten
Bron: OCW (CFI), Onderwijsmatrices 2000-2004
Definitie: Het aantal deelnemers op peildatum 1 oktober als percentage van de gediplomeerden in het voorafgaande schooljaar, uitgesplitst naar onderwijssoorten. Uitzondering hierop zijn de leerlingen die uit de eerste twee leerjaren van het vo zijn uitgestroomd, zij hebben geen diploma gehaald.
- Figuur 4.3.4:** Gemiddelde vertraging in de schoolloopbaan
Bron: CBS StatLine, berekeningen OCW
Definitie: De gemiddelde leeftijd waarop een ho-leerling een diploma haalt gedeeld door de leeftijd waarop deze leerling een diploma gehaald zou kunnen hebben wanneer deze de meest efficiënte onderwijsroute gevolgd zou hebben. Hierbij is rekening gehouden dat circa 20% van de wo gediplomeerden een beta/techniek opleiding volgt (die er één jaar langer over mogen doen) en dat circa 33% van de instroom in het hbo afkomstig is van het mbo. De "norm" voor wo wordt dan 22,2 jaar en voor hbo 21,66 jaar. Als meest efficiënte routes gelden po-vmbo-mbo-hbo en po-havo-hbo voor het hbo en po-vwo-wo voor het wo.
- Figuur 4.3.5:** Lissabon-doelstelling: startkwalificatie
Bron: Eurostat
Definitie: Het aantal jongeren in de leeftijdsgroep van 20 t/m 24 jaar met minimaal een diploma op het niveau van het secundair onderwijs als percentage van het totaal aantal jongeren in dezelfde leeftijdsgroep.
Toelichting: Voor Duitsland is voor 2005 het percentage van 2004 opgenomen. Het percentage van 2005 is nog niet bekend.
- Figuur 4.3.6:** Lissabon-doelstelling: voortijdig schoolverlaten
Bron: Eurostat
Definitie: Het aantal jongeren in de leeftijdsgroep van 18 t/m 24 jaar dat geen startkwalificatie heeft én op dit moment geen onderwijs volgen als percentage van het totaal aantal jongeren in dezelfde leeftijdsgroep.
Startkwalificatie: Een voltooide opleiding op hoger secundair niveau (diploma havo, vwo of mbo niveau 2).
Toelichting: Voor Duitsland is voor 2005 het percentage van 2004 opgenomen. Het percentage van 2005 is nog niet bekend.

- Figuur 4.3.7:** Prestaties 15-jarigen
Bron: OESO, Learning for Tomorrow's World: First results from PISA 2003
Definitie: De gemiddelde score van 15-jarigen voor wiskunde en lezen op de door PISA 2003 gehanteerde schaal.
- Figuur 4.3.8:** Prestaties 10-jarigen
Bron: IEA, TIMSS 2003
Definitie: De gemiddelde score van 10-jarigen voor rekenen en natuuronderwijs op de door TIMSS 2003 gehanteerde schaal.
- Figuur 4.4.1:** Opleidingsniveau 25-34 jarigen
Bron: CBS StatLine
Definitie: De hoogst genoten opleiding van 25 tot 34 jarigen zoals gevraagd door het CBS bij de jaarlijkse Enquête Beroeps Bevolking (EBB).
- Figuur 4.4.2:** Lissabon-doelstelling: leven lang leren
Bron: Eurostat
Definitie: Het aantal personen in de leeftijdsgroep van 25 tot 64 jaar dat in de vier weken voorafgaand aan het enquêtemoment een opleiding of training heeft gevolgd als percentage van het totaal aantal personen in de leeftijdsgroep.
- Figuur 4.4.3:** Startsalaris schoolverlaters
Bron: ROA, Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2004, Tabel A3.7
Definitie: Het bruto uurloon in euro's van schoolverlaters, naar sector en richting in 2004.
- Figuur 4.4.4:** Schoolverlaters met baan
Bron: ROA, Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2004, Tabel A3.1, A3.8
Definitie: Het aantal gediplomeerden dat 1,5 jaar nadat het diploma is behaald een baan heeft als percentage van de beschikbare schoolverlaters uitgesplitst naar opleidingsniveau. En het percentage gediplomeerden dat 1,5 jaar nadat het diploma is behaald een baan op niveau heeft.
- Figuur 4.4.5:** Werkloosheid naar opleiding
Bron: CBS StatLine
Definitie: Het aantal werklozen als percentage van de beroepsbevolking uitgesplitst naar genoten onderwijsniveau.

- Figuur 5.1.1:** Overheidsuitgaven Cultuur naar overheidsniveau
Bron: CBS StatLine (Overheid: uitgaven cultuur, sport en recreatie)
Definitie: Uitgaven cultuur, exclusief media op basis van overheidsjaarverslagen.
- Figuur 5.1.2:** Overheidsuitgaven Cultuur en Media
Bron: CBS
Definitie: Uitgaven kunsten, erfgoed, media en bibliotheken op basis van overheidsjaarverslagen. De rijksuitgaven voor bibliotheken betreffen niet alleen de budgetten op de begroting van OCW ten behoeve van het stelsel van openbare bibliotheken (hoofdzakelijk bestemd voor bibliotheekvernieuwing en blindenbibliotheken), maar ook de uitgaven voor bibliotheken van overige vakdepartementen zoals de Koninklijke Bibliotheek.
- Figuur 5.1.3:** Cultuurnotasubsidies per sector (1)
Bron: OCW, toegekende subsidies (registratie in Kubus)
Definitie: Totaal toegekende subsidie per sector
- Figuur 5.1.4:** Cultuurnotasubsidies per sector (2): overige categorieën
Bron: OCW, toegekende subsidies (registratie in Kubus)
Definitie: Totaal toegekende subsidie per sector
- Figuur 5.2.1:** Aantal gesubsidieerde cultuurinstellingen
Bron: OCW, toegekende subsidies (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal instellingen met een subsidie in het kader van de Cultuurnota.
- Figuur 5.2.2:** Liquiditeit gesubsidieerde instellingen
Bron: OCW, gegevens gesubsidieerde instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: De financiële gesteldheid van de instellingen volgens een aangepaste definitie, namelijk: het eigen vermogen ten opzichte van de totale baten.
- Figuur 5.2.3:** Solvabiliteit gesubsidieerde instellingen
Bron: OCW, gegevens gesubsidieerde instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: De financiële gesteldheid van de instellingen volgens een aangepaste definitie, namelijk: hoeveel jaarsubsidies OCW, of welk gedeelte daarvan, nodig is om het financieringstekort te compenseren.

- Figuur 5.3.1:** Uitvoeringen podiumkunsten Nederland
Bron: OCW, opgaven instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal binnenlandse uitvoeringen door instellingen gesubsidieerd in het kader van de Cultuurnota. Cultuurinstellingen = Ensembles, Orkesten (exclusief omroeporkesten), Ballet en Dans, Opera en Muziektheater, Theater (inclusief mime en poppenspel), Jeugdtheater. Bij orkesten zijn begeleidingsactiviteiten van opera, koor en ballet (in 2004: 308) buiten beschouwing gebleven. Tenslotte zijn ook de uitvoeringen productiehuisen/muziekpodia niet meegerekend.
- Figuur 5.3.2:** Uitvoeringen podiumkunsten buitenland
Bron: OCW, opgaven instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal buitenlandse uitvoeringen door instellingen gesubsidieerd in het kader van de Cultuurnota. Cultuurinstellingen = Ensembles, Orkesten, Ballet en Dans, Opera en Muziektheater, Theater (inclusief mime en poppenspel), Jeugdtheater
- Figuur 5.3.3:** Uitvoeringen van alle professionele podiumkunsten
Bron: CBS StatLine (Professionele podiumkunsten: aanbod en gebruik podia)
Definitie: Aantal uitvoeringen van professionele gezelschappen door de accommodaties die tien of meer uitvoeringen per jaar organiseren.
- Figuur 5.3.4:** Marktaandeel Nederlandse film
Bron: NVB, jaarverslagen Nederlandse Vereniging Bioscoopexploitanten (NVB)
Definities: 1) Aantal nieuw uitgebrachte Nederlandse films in een jaar (inclusief coproducties) ten opzichte van het totaal aantal nieuw uitgebrachte films in dat jaar
2) Bezoekers aan Nederlandse films in een jaar ten opzichte van het totaal aantal filmbezoekers
- Figuur 5.3.5:** Openbare Bibliotheken
Bron: Vereniging Openbare Bibliotheken, in samenwerking met CBS
Definitie: Ontwikkeling van het aantal vestigingen, aantal leden, omvang collectie en aantal uitleningen sinds 2000.
- Figuur 5.3.6:** Rijksmonumenten
Bron: RDMZ, jaarverslagen Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ)
Definitie: Aangewezen door de RDMZ op basis van de Monumentenwet.

- Figuur 5.3.7:** Rijkssubsidies en bouwsom restauraties
Bron: RDMZ, jaarverslagen Rijksdienst voor de Monumentenzorg
Definitie: Totaal verstrekte rijkssubsidies aan rijksmonumenten en de totale bouwsom die met deze restauraties gemoeid was.
- Figuur 5.3.8:** Aandeel landelijke publieke televisie in totale kijktijd
Bron: SCP, Tijdbestedingonderzoek (TBO), 1990-2000
Definitie: Kijktijd van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder naar de publieke televisie als percentage van de totale kijktijd.
- Figuur 5.3.9:** Aandeel landelijke publieke radio in totale luistertijd
Bron: SCP, Tijdbestedingonderzoek (TBO), 1990-2000
Definitie: Luistertijd van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder naar de publieke radio als percentage van de totale luistertijd.
- Figuur 5.4.1:** Cultuurbereik naar sector
Bron: SCP, Aanvullend Voorzieningen Onderzoek (AVO), 1983-2003
Definitie: Cultuurbereik naar sector.
Sector = Museum, Monumenten, Toneel (inclusief amateurtoneel), Beroepstoneel, Ballet, Cabaret, Klassieke muziek, Populaire muziek, Cinema, Beluisteren/bekijken kunstprogramma's radio en tv; het zelf beoefenen van beeldende kunst, zelf musiceren en/of zingen, zelf toneel/theater spelen.
- Figuur 5.4.2:** Tijdbesteding lezen
Bron: SCP, Tijdbestedingsonderzoek (TBO), 1980-2000
Definitie: Percentage bevolking 12 jaar en ouder dat in voorafgaande week minstens 1 kwartier gelezen heeft in boeken, tijdschriften of kranten
- Figuur 5.4.3:** Bezoeken aan podiumkunsten Nederland
Bron: OCW, opgaven instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal binnenlandse uitvoeringen door instellingen gesubsidieerd in het kader van de Cultuurnota. Cultuurinstellingen = Ensembles, Orkesten (exclusief omroeporkesten), Ballet en Dans, Opera en Muziektheater, Theater (inclusief mime en poppenspel), Jeugdtheater. Bij orkesten zijn begeleidingsactiviteiten van opera, koor en ballet (in 2004: 308) buiten beschouwing gebleven. Tenslotte zijn ook de uitvoeringen productiehuisen/muziekpodia niet meegerekend.

- Figuur 5.4.4:** Bezoeken aan podiumkunsten buitenland
Bron: OCW, opgaven instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal buitenlandse uitvoeringen door instellingen gesubsidieerd in het kader van de Cultuurnota. Cultuurinstellingen = Ensembles, Orkesten, Ballet en Dans, Opera en Muziektheater, Theater (inclusief mime en poppenspel), Jeugdtheater.
- Figuur 5.4.5:** Bezoeken aan alle professionele podiumkunsten
Bron: CBS StatLine (Professionele podiumkunsten: aanbod en gebruik podia)
Definitie: Bezoeken aan uitvoeringen van professionele gezelschappen door de accommodaties die tien of meer uitvoeringen per jaar organiseren.
- Figuur 5.4.6:** Mediagebruik Nederlandse bevolking
Bron: SCP, Achter de Schermen
Definitie: Mediagebruik Nederlandse bevolking 12 jaar en ouder
Media = Televisie en video, Radio en geluidsdragers, Gedrukte media, PC en internet
- Figuur 5.4.7:** Lenen van boeken naar herkomstgroep
Bron: SCP, Aanvullend Voorzieningen Onderzoek (AVO), 1993-2003
Definitie: Percentage van de bevolking van 6 jaar en ouder dat in de afgelopen vier weken boeken heeft geleend in de bibliotheek.
- Figuur 5.4.8:** Bezoeken aan alle musea
Bron: CBS StatLine (Kerncijfers musea, bezoekers, personeel)
Definitie: Aantal bezoeken aan Nederlandse musea. Het gaat om alle Nederlandse musea: Rijksgesubsidieerde musea, musea die door andere overheden worden gesubsidieerd en particuliere musea.
- Figuur 5.4.9:** Bezoeken aan Rijksmusea
Bron: OCW, opgaven instellingen (registratie in Kubus)
Definitie: Aantal bezoeken aan Rijksmusea en aantal groepsbezoeken in schoolverband aan Rijksgesubsidieerde musea.

Figuur 5.4.10: Bezoeken aan archieven

Bron: CBS (Archieven: kerngegevens)

Definitie: Bewaarplaats voor archiefstukken (waaronder documenten, kaarten, tekeningen, charters, verzamelingen en gegevensbestanden), van rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen. De archiefbewaarplaatsen vallen uiteen in twee groepen, te weten de archiefdiensten (met speciaal benoemde archivaris) en archiefbeherende secretarieën (zonder speciaal benoemde archivaris).

Figuur 5.4.11: Cultuurbereik naar leeftijd en etniciteit

Bron: SCP, Aanvullend Voorzienen Onderzoek (AVO), 1993-2003; Cultuurminnaars en Cultuurmijders, Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed (SCP, mei 2005)

Definitie: Percentage van de bevolking van 6 jaar en ouder dat minstens één bezoek bracht aan Musea of Podiumkunsten in de 12 maanden voorafgaand aan enquête.

Podiumkunsten = Professioneel toneel, Ballet, Klassieke muziek, Opera.

Figuur 6.1.1: R&D-uitgaven

Bron: OESO/CBS

Definitie: R&D-uitgaven: Uitgaven voor met eigen personeel verrichte R&D, zoals gedefinieerd in de Frascati-handleiding van de OESO.
BBP: Het bruto binnenlands product gewaardeerd tegen marktprijzen is de waarde van de in Nederland voortgebrachte goederen en diensten.

Figuur 6.1.2: R&D-uitgaven in Nederland naar financieringsbron

Bron: OESO/CBS

Definitie: R&D-uitgaven: Uitgaven voor met eigen personeel verrichte R&D, zoals gedefinieerd in de Frascati-handleiding van de OESO.
BBP: Het bruto binnenlands product gewaardeerd tegen marktprijzen is de waarde van de in Nederland voortgebrachte goederen en diensten.

Figuur 6.1.3: R&D-uitgaven in Nederland naar sector van uitvoering

Bron: OESO/CBS

Definitie: R&D-uitgaven: Uitgaven voor met eigen personeel verrichte R&D, zoals gedefinieerd in de Frascati-handleiding van de OESO.
BBP: Het bruto binnenlands product gewaardeerd tegen marktprijzen is de waarde van de in Nederland voortgebrachte goederen en diensten.

- Figuur 6.1.4:** R&D-uitgaven naar sector van uitvoering
Bron: EUROSTAT
Definitie: R&D-personeel: onderzoekers, assistenten en overig personeel dat onderzoek verricht in arbeidsjaren, zoals gedefinieerd in de Frascati-handleiding van de OESO.
BBP: Het bruto binnenlands product gewaardeerd tegen marktprijzen is de waarde van de in Nederland voortgebrachte goederen en diensten.
- Figuur 6.1.5:** R&D-personeel
Bron: OESO
Definitie: R&D-personeel: onderzoekers, assistenten en overig personeel dat onderzoek verricht in arbeidsjaren, zoals gedefinieerd in de Frascati-handleiding van de OESO.
- Figuur 6.1.6:** Vrouwelijk wetenschappelijk personeel in Nederland, per sector
Bron: CBS
Definitie: Vrouwelijk personeel, als onderzoeker aangesteld bij een universiteit, researchinstelling of bedrijf.
- Figuur 6.2.1:** In publieke instellingen uitgevoerd onderzoek, Nederland
Bron: CBS
Definitie: De financiële transactie van een private onderneming naar een publieke of semi-publieke instelling voor het uitvoeren van onderzoek.
- Figuur 6.2.2:** In publieke instellingen uitgevoerd onderzoek, Internationaal
Bron: OESO
Definitie: De financiële transactie van een private onderneming naar een publieke of semi-publieke instelling voor het uitvoeren van onderzoek.
- Figuur 6.2.3:** R&D-samenwerking van instellingen in Nederland
Bron: NOWT-2005, CWTS
Definitie: Een co-publicatie is een onderzoeksartikel in tijdschriften die zijn opgenomen in de CD-ROM-bestanden van het Institute for Scientific Information ISI, waarbij onderzoekers uit verschillende institutionele eenheden als auteur zijn vermeld.
- Figuur 6.2.4:** R&D-samenwerking
Bron: NOWT-2005, CWTS
Definitie: Een co-publicatie is een onderzoeksartikel in tijdschriften die zijn opgenomen in de CD-ROM-bestanden van het Institute for Scientific Information ISI, waarbij onderzoekers uit verschillende landen als auteur zijn vermeld.

- Figuur 6.3.1:** Aantallen promoties
Bron: Promoties: VSNU/Kengetallen Universitair Onderzoek; Leeftijdsgroep: CBS/Statline
Definitie: Een promotie is een behaald diploma voor het met goed gevolg afronden van een proefschrift onder supervisie van één of meer promotoren
- Figuur 6.3.2:** Aantallen promoties
Bron: VSNU, Kengetallen Universitair Onderzoek
Definitie: Een promotie is een behaald diploma voor het met goed gevolg afronden van een proefschrift onder supervisie van één of meer promotoren
- Figuur 6.3.3:** Het aantal wetenschappelijke publicaties
Bron: NOWT-2005, CWTS
Definitie: Wetenschappelijke publicatie: een onderzoeksartikel in tijdschriften die zijn opgenomen in de CD-ROM-bestanden van het Institute for Scientific Information ISI.
Onderzoeker: wetenschappelijk personeel bij instellingen voor hoger onderwijs en researchinstellingen, verzameld door de nationale statistische bureaus conform de Frascati-handleiding van de OESO.
Toelichting: Het gaat om onderzoekers werkzaam in de jaren 1997-2000 (in fte).
- Figuur 6.3.4:** Europese (EPO) octrooien
Bron: NOWT-2005, MERIT
Definitie: Octrooi: een document waarmee de eigendomsrechten van een ontdekking of uitvinding worden vastgelegd bij het Europese Octrooi Bureau te Rijswijk.
Onderzoeker: wetenschappelijk personeel bij bedrijven, verzameld door de nationale statistische bureaus conform de Frascati-handleiding van de OESO.
- Figuur 6.4.1:** Relatieve citatiescore
Bron: NOWT-2005, CWTS
Definitie: Citatie: een verwijzing in een onderzoeksartikel in een wetenschappelijk tijdschrift dat onderdeel is van de tijdschriften die zijn opgenomen in de CD-ROM-bestanden van het Institute for Scientific Information ISI.
De relatieve citatiescore is het gemiddeld aantal citaties ontvangen door alle onderzoeksartikelen gepubliceerd door onderzoekers in een bepaald land in de tijdschriften van de ISI-databases, gedeeld door het gemiddeld aantal citaties wereldwijd dat op 1 is genormeerd.

Figuur 6.4.2: Relatieve citatiescore naar institutionele sector

Bron: NOWT-2005, CWTS

Definitie: Citatie: een verwijzing in een onderzoeksartikel in een wetenschappelijk tijdschrift dat onderdeel is van de tijdschriften die zijn opgenomen in de CD-ROM-bestanden van het Institute for Scientific Information ISI.

De relatieve citatiescore is het gemiddeld aantal citaties ontvangen door alle onderzoeksartikelen gepubliceerd door onderzoekers in een bepaald land in de tijdschriften van de ISI-databases, gedeeld door het gemiddeld aantal citaties wereldwijd dat op 1 is genormeerd.

Figuur 6.4.3: Publiekshouding m.b.t. wetenschap en technologie (1)

Bron: NOWT-2005, CWTS

Definitie: Gemiddeld percentage van een steekproef van Nederlanders op een aantal vragen uit de Eurobarometer vragenlijst, waarop positief werd gereageerd.

Figuur 6.4.4: Publiekshouding m.b.t. wetenschap en technologie (2)

Bron: NOWT-2005, CWTS

Definitie: Gemiddeld percentage van een steekproef van Nederlanders op een aantal vragen uit de Eurobarometer vragenlijst, waarop positief werd gereageerd.

Lijst van afkortingen

ADV	Arbeidsduurverkorting
AUS	Australië
AVO	Aanvullend Voorzieningen Onderzoek
BBP	Bruto Binnenlands Product
bbl	beroepsbegeleidende leerweg
BEL	België
BEL (VLA)	Vlaanderen
bol	beroepsopleidende leerweg
bve	beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CFI	Centrale Financiën Instellingen
CPB	Centraal Planbureau
CWTS	Centre for Science and Technology Studies
DEN	Denemarken
DUI	Duitsland
EBB	Enquête Beroepsbevolking
EPO	Europees Octrooibureau
EU	Europese Unie
EU-15/EU-25	De 15 respectievelijk 25 EU-landen
Eurostat	Statistisch bureau van de Europese Gemeenschap
FIN	Finland
FRA	Frankrijk
gedrag-mij.	Gedrag en Maatschappij (studierichting wo)
GTI's	Grote technologische instituten
havo	Hoger algemeen voortgezet onderwijs
hbo	Hoger beroepsonderwijs
ho	Hoger onderwijs

IEA	International Association for the Evaluation of Educational Achievement
ISI	Institute for Scientific Information
ITA	Italië
JAP	Japan
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
mbo	Middelbaar beroepsonderwijs (bol + bbl)
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
natuurw.	Natuurwetenschappen (studierichting wo)
NED	Nederland
NOOR	Noorwegen
NOWT	Nederlands Observatorium van Wetenschap en Technologie
NVB	Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PISA	Programme for International Student Assessment
pko	periodiek kwaliteitsonderzoek (van de Inspectie van het Onderwijs)
po	Primair onderwijs
R&D	Research & Development
RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg
ROA	Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
ROC	Regionaal Opleidingen Centrum
sba0	Speciaal basisonderwijs
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
so	Speciaal onderwijs
TBO	Tijdsbestedingonderzoek
TIMSS	Third International Mathematics and Science Study
TNO	Nederlands organisatie voor toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
USPTO	US Patent and Trademark Office

VK	Verenigd Koninkrijk
vmbo	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (samenvoeging van mavo, vbo, lwoo en proo)
vmbo-tl	Vmbo theoretische leerweg
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
vo	Voortgezet onderwijs
VROM	Het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
VS	Verenigde Staten
VSNU	Vereniging van (Samenwerkende Nederlandse) Universiteiten
vwo	Vorbereidend wetenschappelijk onderwijs
wo	Wetenschappelijk onderwijs

Publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Uitgave mei 2006

Samenstelling Jan Piet van der Mijl (070-412.33.25) / Ad van de Ven (070-412.38.84) / Jaco van Rijn (070-412.33.26)

Productie Leo Wijnhoven

Vormgeving JB&A raster, Delft

Druk Hub. Tonnaer, Kelpen

Nabestellen Postbus 51
Telefoon 0800-8051 (gratis) of www.postbus51.nl

ISBN 90-5910-134-0

Prijs €8,00

Meer informatie www.minocw.nl/begroting/publicaties/

OCW36.022/1.250/08BK2006B002